

Problematika záškoláctví na vybraných středních školách ve zlínském kraji

Bc. Filip Fagulec

Diplomová práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Filip FAGULEC**
Osobní číslo: **H09174**
Studijní program: **N 7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Záškoláctví jako jeden z mnoha sociálně
patologických jevů na vybraných školách.**

Zásady pro vypracování:

Analýza literárních pramenů a zpracování teoretických východisek.
Příprava výzkumu, výběr a charakteristika výzkumného souboru.
Provedení výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu.
Přijetí odpovídajících závěrů.
Doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KYRIACOU, CH. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka. vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, M. Psychologie problémového dítěte školního věku. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-488-8.

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.**
Ústav pedagogických věd

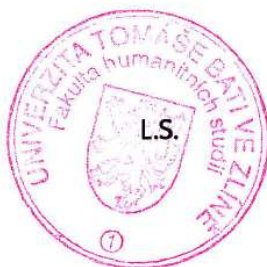
Datum zadání diplomové práce: **19. ledna 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2011**

Ve Zlíně dne 19. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.4.2011

Fapek Filip

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce je zjistit, jakou roli hraje rodinné prostředí na výskyt záškoláctví u studentů středních škol ve zlínském kraji. Dále se snažím objasnit otázky týkající se příčin, prevence a míry výskytu vzhledem k ostatním sociálně patologickým jevům.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývám sociální patologií ve škole, kde jsem se zaměřil především na záškoláctví. Rozpracovávám jeho příčiny, prevenci a jednotlivé faktory, které se mohou na něm podílet.

V praktické části je představen výzkum, který se uskutečnil v březnu 2011. Výzkumu se zúčastnilo 246 studentů středních škol. Výsledky výzkumného šetření jsou zaznamenány pomocí grafů, tabulek a jsou dostatečně okomentovány.

Klíčová slova:

Záškoláctví, příčiny záškoláctví, sociálně patologické jevy, alkohol, drogy, tabákové výrobky, vulgarismy, šikana, prevence, intervenční programy, výchovné poradenství, rodina, škola.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to determine the role of family environment in student's truancy at secondary school in Zlín Region. This paper, also try to clarify issues related to the causes, prevention and rate of incidents compared to other socio-pathological phenomena.

The thesis is divided into theoretical part and practical part. The theoretical part deals with social pathology at schools where is focused primarily on truancy. There are developed its causes, prevention and individual factors which may participate in the truancy.

The practical part deals with the results of research, which took place in March 2011. The research was participated by 246 secondary school students. The results of the research are reported by graphs and tables which are commented in detail.

Keywords:

Truancy, the causes of truancy, social pathologies, alcohol, drugs, tobacco products, vulgar, bullying prevention, intervention programs, educational counseling, family, school.

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat panu prof. PhDr. Jiřímu Musilovi, CSc. za odborné vedení práce, cenné rady, připomínky a veškerou ochotu a čas, který mi věnoval při zpracování diplomové práce.

Motto:

„Neučíme se pro školu, ale pro život.“

Lucius Annaeus Seneca

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné

OBSAH

ÚVOD.....	10	
I	TEORETICKÁ ČÁST	11
1	CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ OBJEVUJÍCÍCH SE VE ŠKOLE	12
1.1	ŠIKAN A AGRESIVNÍ PROJEVY CHOVÁNÍ.....	13
1.2	ZÁVISLOSTI	14
1.2.1	Alkohol.....	15
1.2.1.1	Účinky a rizika alkoholu	16
1.2.2	Drogy.....	16
1.2.2.1	Účinky a rizika drog.....	17
1.2.3	Tabákové výrobky	18
1.3	DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ.....	18
1.3.1	Vulgarismus	18
1.3.2	Krádeže.....	19
1.3.3	Lhaní.....	19
2	ZÁŠKOLÁCTVÍ	20
2.1	DEFINICE	21
2.2	KLASIFIKACE ZÁŠKOLÁCTVÍ	22
2.3	PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ	24
2.3.1	Typologie příčin záškoláctví	25
2.3.2	Negativní vztah ke škole	26
2.3.3	Vliv rodinného prostředí na vznik záškoláctví.....	27
2.3.4	Trávení volného času a vliv party	28
2.4	FAKTORY VEDOUcí KE VZNIKU NEŽÁDOUCÍHO CHOVÁNÍ.....	28
2.4.1	Dědičnost.....	29
2.4.2	Delikventní chování rodiny	30
2.4.3	Rozvod	31
2.4.4	Vrstevnické party	32
3	PREVENCE A MOŽNOSTI ŘEŠENÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	34
3.1	PRÁCE PEDAGOGŮ S PROBLÉMOVÝMI DĚTMI VE ŠKOLE	35
3.1.1	Úloha pedagoga při řešení záškoláctví ve školním prostředí.....	36
3.2	SPOLUPRÁCE RODINY A ŠKOLY	37
3.2.1	Specifika komunikace rodiny a školy.....	38
3.3	INTERVENČNÍ PROGRAMY	39
3.4	PORADENSTVÍ VE ŠKOLE.....	41
3.4.1	Role výchovného poradce ve škole	42
3.5	STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE	43
II	PRAKTICKÁ ČÁST	45
4	PŘÍPRAVA VÝZKUMU	46

4.1	DRUH VÝZKUMU	46
4.2	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	46
4.3	CÍLE VÝZKUMU A FORMULACE HYPOTÉZ	47
4.3.1	Dílčí cíle výzkumu	48
4.4	VÝZKUMNÝ VZOREK	48
4.5	VÝZKUMNÁ METODA.....	49
5	REALIZACE VÝZKUMU	51
5.1	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ A VYHODNOCENÍ DAT.....	51
5.2	DESKRIPTIVNÍ ZPRACOVÁNÍ DAT	51
5.3	STATISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ DAT	61
5.4	OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ	62
5.5	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	66
	ZÁVĚR	69
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	74
	SEZNAM GRAFŮ	75
	SEZNAM TABULEK.....	76
	SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Záškoláctví je jeden z mnoha sociálně patologických jevů dnešní doby, který působí na současnou mládež. Tato problematika se objevuje jak na základním tak středním školství. I přesto, že záškoláctví se objevuje na školách již řadu let, je důležité tomuto problému věnovat pozornost a snažit se eliminovat jeho negativní důsledky. Záškoláctví bývá často prvopočátkem výskytu dalších patologických jevů.

Dané téma jsem si vybral, neboť se již delší dobu zajímám o problematiku sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. V následujících letech bych chtěl pracovat s touto věkovou kategorií, tudíž bych viděl v této práci velký osobní přínos. K tomuto tématu jsem se nechal inspirovat i na základě konzultace s jedním pedagogem střední školy, který ostře kritizoval současnou úroveň a chování studentů středních škol. K již zmíněnému tématu jsem směřoval i proto, že mám ze svých středoškolských let ještě čerstvě v paměti, jak celá řada spolužáků chodila pravidelně za školu.

Diplomová práce se skládá z teoretické a výzkumné části. V první kapitole teoretické části se věnuji problematice sociálně patologických jevů objevujících se ve škole. Jedná se o následující jevy – alkohol, šikana, krádeže, lhaní, vulgarismus, drogy a užívání tabákových výrobků. Ve druhé kapitole se zabývám záškoláctvím. Tento sociálně patologický jev rozpracovávám více do hloubky. Třetí kapitola diplomové práce je zaměřena na velmi důležitou stránku této problematiky a to je prevence a možnosti řešení. Popisuji jednotlivé kroky a možnosti, které by mohly vést k odstranění nebo minimalizaci závažného problému na školách, jako je záškoláctví.

Výzkumná část diplomové práce má za úkol zjistit, jakou roli hraje rodinné prostředí na výskyt záškoláctví. Zaměřil jsem se na jednotlivé faktory, které utvářejí rodinné prostředí. Jedná se o následující faktory – úplnost rodiny, styl výchovy a ekonomická situace rodiny. Dalším cílem bude proniknout do zkoumané problematiky a objasnit výzkumné otázky týkající se příčin záškoláctví a prevence. Dále se budu snažit vytvořit celkové srovnání konkrétních sociálně patologických jevů objevujících se na středních školách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ OBJEVUJÍCÍCH SE VE ŠKOLE

Patologické jednání vzniká ve vztahu ke společnosti. Souvislost jeho vzniku se společenskými faktory je zřejmá. Je zde však také otázka osobnosti jeho nositele. Sociálně patologické chování je ve skutečnosti důsledkem působení řady různých biopsychosociálních faktorů. Ty působí v inkriminovaném čase ve vzájemné interakci. Příčiny vzniku sociálně patologických jevů můžeme proto označit za multifaktoriální. (Fischer, Škoda, 2009)

Oblasti rizikového chování lze členit do několika skupin, přičemž jednotlivé skupiny rizikového chování se mohou vzájemně ovlivňovat. Těmito skupinami jsou:

- a. rizikové chování v oblasti zneužívání návykových látek
- b. rizikové chování spjaté se sexuálním chováním
- c. rizikové chování v oblasti psychosociálního vývoje

Existence jedince v rámci určité subkultury je společenským faktorem, který může vést k rizikovému chování jedince. Dalšími faktory jsou individuální a rodinné faktory, které často vedou k úniku do světa subkultur a vrstevníků a trávení volného času mimo rodinu. (Smolík, 2010)

V současné době jsou děti stále více obkloповány nevhodnou výchovou - doma mnohdy i ve škole, mají nedostatek podpory a porozumění, rovněž uspěchanost a přemíra techniky z nich dělá jedince, kteří se nedokáží poprat s každodenní realitou. Z toho může vyplynout jejich patologické chování ve formě agrese, šikany, záškoláctví, lhaní, ale i krádeže. (Martínek, 2009)

Sociálně nežádoucí až patologické jevy jsou označovány takové formy chování, které mají relativně hromadný charakter a svými negativními důsledky ohrožují jedince, ale také celou společnost. Do této kategorie můžeme zahrnout například závislosti na návykových látkách (alkohol, tabák a další drogy), vážnější poruchy společenského zařazení, kterými jsou delikvence (šikana, vandalismus, sprejerství, prostituce, atd.), příslušnost k extremistické sektě, ale i náboženské hnutí. (Kasíková, 2007)

Dítě se učí v průběhu jeho vývoje diferencovat žádoucí a nežádoucí chování ve vztahu k nějaké situaci. Nemůžeme trvat na tom, aby dítě příslušné normy jen znalo, ale aby se podle nich i chovalo. Zpočátku jej korigují rodiče, později je schopné regulovat své

chování samo. Musí být natolik rozumově vyspělé, aby bylo schopné vnímat smysluplnost pravidel chování. (Vágnerová, 2004)

Rozvinutá harmonická osobnost by měla být žádoucím výsledkem výchovy dítěte. Tohoto ideálu dosud ve výchovném procesu nedosahuje poměrně velké množství dětí. Významné procento dětí a mládeže se potýká s problémovým vývojem osobnosti pod vlivem mnoha různých faktorů, proto vědy o výchově musí hledat cesty, jak účinněji pracovat s psychickými předpoklady a osobností dítěte, aby dosahovaly úspěšnosti v životě. (Kohoutek a kol., 1996)

1.1 Šikana a agresivní projevy chování

„Šikana je fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 238)

Současná škola by měla směřovat k demokratickým principům ve výchově, k respektu a pochopení, komunikaci. Stále častěji se objevuje u dětí a mládeže, jeden z nejvýraznějších sociálně patologických jevů, a to je šikanující chování. (Martínek, 2009)

Výskyt agresorů nebo obětí se bude neustále navyšovat, pokud bude především pedagogická veřejnost před tímto problémem zavírat oči. Autor se stále setkává s názory ředitelů škol, že na jejich školách se nic takového nemůže stát a jestliže se v nějaké formě šikanování objeví, jde pouze o hru dětí, ze které nevyplývá nic vážného. Agresoři jsou v tomto případě nepotrestáni a oběti dále nesou pocit nespravedlnosti a strachu. (Martínek, 2009)

Projevy agresivity podle Juklové a Skorunkové (2009) se nejčastěji objevují u dětí:

- mužského pohlaví
- děti se sníženou sociální kompetencí, hlavně v oblasti verbálních dovedností
- s časnou a opakovanou tělesnou nebo psychickou traumatizací
- děti se slabším prospěchem
- s nízkou sociometrickou pozicí ve škole
- děti s emoční nezralostí, projevující se egocentrismem a nízkou frustrační tolerancí

- se sníženým sebehodnocením, mnohdy s následkem pocitu odmítání v rodině

Předem se nedá určit, kdo se stane agresorem nebo obětí. Nikdo ve společnosti není vůči těmto dvěma kategoriím imunní. Ovšem lze vysledovat z chování a rodinné výchovy některých jedinců, ke které pozici budou více inklinovat. (Martínek, 2009)

V mnoha případech agresivity dětí nebo šikany hraje velkou roli anticipace beztréstnosti. Je to faktor, který pravděpodobnost šikanujícího jednání zvyšuje. Agresor se neobává trestu, vůbec s ním nepočítá a myslí si, že tento problém nikdo ani nebude řešit. (Vágnerová, 2004)

1.2 Závislosti

Lidé odjakživa měli snahu nějakým způsobem uniknout od svých problémů, dosáhnout pocitů štěstí, síly, pohody, mimořádných schopností, inspirace a fantastických zážitků. Něco takového získat ihned bez vynaložení námahy, bylo pro ně velmi lákavé. Tuhle možnost, eventuelně její iluzi, jim mohly poskytnout psychoaktivní látky. Tyto látky u lidí mohly vyvolat žádoucí pocity, na krátkou dobu je mohly zbavit starostí, strachu a nejistoty, zlepšit sebehodnocení, ale taky dosáhnout rychlého a snadného uspokojení. Je známo, že užívání psychoaktivních látek má mnoho nepříznivých účinků, lidé se jich nikdy nedokázali zříct. (Vágnerová, 2004)

Při vzniku závislosti na droze svou roli hraje i nedostatečná a příliš úzkostlivá péče rodiny. Často je podmíněna prostředím, a to rodinným, pracovním a také určitou situací a příslušnými podněty – nežádoucí vzor, příklad přátel, filmové a televizní vzory, zvědavost a pak snaha rychle dosahovat příjemných pocitů a zbavovat se pocitů a zážitků nepříjemných. (Kohoutek, 2007)

V každé kultuře a každé společnosti byla odjakživa nějaká látka, droga, která byla preferována a postupně si získávala ve společnosti svou pozici. Postupem času si příslušníci dané společnosti na ni zvykli, naučili se s ní zacházet a tolerovat určitou míru jejího užívání. U nás je to alkohol, který se často objevuje již u mladých lidí. Ovšem v každé společnosti se utváří určité normy, které sankcionují nežádoucí chování ve vztahu k různým drogám. Jedná se zejména o drogy, s nimiž se neumí dobře zacházet, rovněž nezná hranice rizika, které nejsou součástí dané kultury. (Vágnerová, 2004)

V naší společnosti rozlišujeme četnost lidí závislých na alkoholu a nealkoholových drogách. Odhady přesnějšího počtu lidí závislých na psychoaktivních látkách je obtížný, ale můžeme říct, že počet alkoholiků je pořád vyšší než drogově závislých. Alkohol je převážně problémem mužské populace. (Vágnerová, 2004)

1.2.1 Alkohol

Nejen v laické tradici léčení se, ale i v dějinách medicíny se například alkohol a opium, ale i další drogy prosazují jako terapeutické prostředky. Objevily se rovněž v praktikách inkvizice a v policejních praktikách totalitních režimů. (Pecka, 2010) Dějiny pití alkoholu jsou neodmyslitelně spojeny s dějinami lidstva a je typické spojení užívání alkoholu se společenskými událostmi, v minulosti i současnosti. Alkohol má ve společnosti pevné místo a nelze ho jednoduše vykázat.

V české společnosti je tolerance alkoholu obrovská, drobné návyky se nepovažují za závažné a nejsou ani sankciovány. Alkohol má u nás sociální funkci, neboť se konzumuje na různých společenských událostech, kdy je žádoucí, aby se člověk uvolnil, odreagoval a snadněji navázal kontakty. (Vágnerová, 2004)

Mladí konzumenti alkoholu chtějí v pití nalézt uvolnění napětí, otupění, euforii, hledají v alkoholu způsob, jak se odreagovat, setřást tíhu náročnějších úkolů a jejich problémů a uniknout jim. Ve výsledku z toho plynou pocity mravní kocoviny, deprese, bezvýchodnosti, úplné prohry. Alkohol nepomáhá při překonávání překážek a obtíží, ba naopak má negativní účinky. (Kohoutek, 2007)

V naší společnosti je alkohol považován za nejčastější užívanou psychoaktivní látku. Lidé jej konzumují ve skupině, a proto můžeme říci, že je to droga společenská. Pití alkoholu má poměrně dlouhou tradici a společnost je k této problematice docela tolerantní. Tento postoj společnosti se mění v případě nadměrné konzumace nebo vzniku závislosti. (Vágnerová, 2004)

Spousty dětí se učí pít alkohol ve svých rodinách. Mezi faktory, které zvyšují spotřebu alkoholu, můžeme zařadit růst životní úrovně obyvatelstva, slabá informovanost dětí a mládeže o škodlivých účincích alkoholu na lidský organismus, rovněž málo času, který rodiče věnují výchově svého dítěte, konflikty v rodině, nebo také návyk na konzumní přístup k životu. (Kohoutek, 2007)

1.2.1.1 Účinky a rizika alkoholu

Alkohol mnohdy působí anxiolyticky, uvolňuje psychické napětí, dodává sebevědomí a zlepšuje náladu, jindy zase mohou převládat negativní pocity, např. smutek. V malých dávkách alkohol působí stimulačně, odstraňuje zábrany, ve velkých dávkách má tlumivý účinek. Očekávání účinku alkoholu má značný vliv na jeho další konzumaci. (Vágnerová, 2004)

Počet mladistvých, kteří užívají alkohol, stále stoupá. Roste i počet žen na alkoholu závislých. Závislost na alkoholu se projevuje útočným chováním, častými střety se zákonem. Ve vztahu k závislosti hraje velkou roli dědičnost. (Drtilová, Koukolík, 1994)

Závislost na alkoholu vzniká jako následek dlouhodobého a pravidelného užívání. Rozvíjí se několik let, délka vývoje závislosti je individuální. U mladistvých se závislost vytváří rychleji, někdy už za několik měsíců. Závislost může být psychická, tzn. jedinec si zvykl řešit problémy únikem do alkoholu a jinak to nezvládne, nebo závislost biologická, která se projevuje abstinenčním syndromem. (Vágnerová, 2004)

Je třeba působit na děti a mládež a jít dobrým příkladem v rodině i ve školách. Mladiství rádi napodobují dospělé, zvláště když mívají dostatek finančních prostředků. Filmy, rozhlasová vysílání, divadelní hry, seriózní literatura, turistika mohou na mládež preventivně působit. Důraz na prevenci je vždy na místě. (Kohoutek, 2007)

1.2.2 Drogy

V současné době jsou rodiče dětí ve velkém pracovním vytížení, a proto mnohdy nemají na ně čas. Denně s nimi tráví pouze jednu až dvě hodiny, proto může být vliv školního prostředí v některých věcech rozhodující. (Hajný, 2001)

V Období dospívání je největší riziko vzniku závislosti na drogách. V tomto vývojovém období se obecně zvyšuje tendence experimentovat s rizikem, mladistvým chybí zkušenost a náhled na vlastní zranitelnost. Užívání drog se stává atraktivní právě proto, že je sociálně odmítáno. Někteří mladiství mívají sklon k antiidentifikaci se společenskými ideály, a proto si cení jednání, které je obecně považováno za nežádoucí. (Vágnerová, 2004)

Dospívající se mnohdy dostávají do situace, kdy je nejistý a nemá dostatek sebedůvěry. Právě prostřednictvím užití drogy může dosáhnout euforie, uvolněnosti a dostatečné

sebejistoty. Dostává se mu pocitu, že všechno je v tu chvíli snadné a možné zvládnout a o případném riziku vůbec neuvažuje. Neuvažuje nad tím, že proklamovaná nezávislost a svoboda v rozhodování o svém dalším životě bude tímto zmařena. V tu chvíli prožívá pocit radosti z překračování společenských norem a příkazů a s tím je spokojen. (Vágnerová, 2004)

1.2.2.1 Účinky a rizika drog

Návyk užívat drogu je procesem komplexní proměny v oblasti somatické, psychické i sociální. Závislý člověk nemá sílu a motivaci se z toho dostat. Drogová závislost vzniká mnohem rychleji než alkoholová závislost. Z toho vyplývá, že je věkový průměr drogově závislých podstatně nižší. V dospívání bývají důsledky závažnější, protože dochází k narušení osobnostního rozvoje, autoregulačních mechanismů, osvojování sociálních dovedností, osamostatňování. Psychosociální vývoj může být přerušen a proto je v další fázi náprava velmi obtížná. (Vágnerová, 2004)

Od poloviny devadesátých let se objevily řady preventivních programů na školách, ve kterých se množství institucí a jednotlivců snaží ovlivňovat žáky, dávat jim vhodné informace o rizicích. Ve prospěch rozvoje takových programů bývá, když se rodiče zajímají o obsah a úroveň programů a třeba se i aktivně zapojí. (Hajný, 2001)

Neustále je nutno dětem a mládeži vysvětlovat vhodnou formou nebezpečnost a škodlivost drogových závislostí, které způsobují vážné poruchy tělesné a duševní výkonnosti, ale i vážné škody na našem zdraví. Je velmi přínosné vést děti a mládež k sociálně žádoucí a k hodnotové zájmové činnosti, tělovýchovné a sportovní činnosti a také je třeba zkvalitňovat kontrolu volného času dětí. Další dobrý krok je kontrola nad jejich hospodařením finančních prostředků, nejenom školou, ale i rodinou. (Kohoutek, 2007)

Drogově závislí se mnohdy stávají mladí lidé, kteří nestačí nabýt žádné profesní kvalifikace a jejich sociální zázemí je tvořeno původní rodinou a svým chováním trápí hlavně rodiče a jejich sourozence. Alkoholici naopak bývají starší lidé, kteří mají svou rodinu i profesní kvalifikaci. (Vágnerová, 2004)

1.2.3 Tabákové výrobky

Na šíření nikotinu se podílí vliv party a vrstevníků, nesprávný příklad a vzor dospělých. Mladiství tyto látky často zkoušejí ze zvědavosti, neboť se s tímto návykem setkávají na každém rohu. Kouření je spjato s příjemnými pocity komunikace v partě, i pocit důležitosti hraje velkou roli. (Kohoutek, 2007)

Příčinné faktory nikotinu (Kohoutek, 2007) rozděluje na osobní, sociální a tkvící v dostupnosti a reklamě tabákových výrobků. Do osobních příčin řadíme i to, že častěji začínají kouřit děti extravertované, se zvýšeným neuroticismem a zakomplexované, které si takovýmto způsobem zvyšují sebevědomí. Za sociální příčinu můžeme považovat špatný příklad kouřících rodičů. Děti nejčastěji zkouší kouřit ve věku 9 – 12 let. Výchovné působení školy v prevenci kouření by mělo seznamovat žáky o nevhodnosti a škodlivosti kouření.

1.3 Delikventní chování

„Všechny lidské společnosti měly a mají normy určující žádoucí chování lidí. Je to rozsáhlý soubor psaných i nepsaných pravidel a zvyklostí. Normám, na nichž nejvíce záleží, jsou přiřazeny sankce uplatňované při překročení obecně známé meze. Normy i sankce jsou určovány hodnotovými důrazy určité společnosti čili duchem doby.“ (Matoušek, Křofťová, 2003, s. 113)

1.3.1 Vulgarismus

Vulgarismy můžeme chápat jako obhroublý, neslušný výraz. Používání vulgárních výrazů se všeobecně posuzuje za hrubý přestupek proti bontonu. Vulgarismy někdy také slouží jako ventilová slova, která jsou v některých případech relativně ospravedlňována. Kultivovaný člověk se však vulgárním výrazům snaží vyhýbat. (Klapetek, 2008)

Neustále se vedou diskuze o tom, proč se ve slovníku dnešních dětí objevují stále častěji vulgarismy nejtvrďšího ražení a jak je možné, že bez ostychu tyto výrazy užívají před dospělými. Mnohdy rodiče argumentují, že se to jejich děti naučily ve škole. Jenže žádný pedagog neučí děti mluvit vulgárně. Tyto návyky, které si přináší většinou z domova, si předávají děti mezi svými vrstevníky. I sdělovací prostředky jsou plné vulgárních slov, které děti vnímají. (Martínek, 2009)

1.3.2 Krádeže

Můžeme jej chápat jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení jednoho z práv druhého člověka, nebo větší skupiny. Typické je záměrnost tohoto jednání. O Krádeži mluvíme, pokud je dítě na jistém stupni rozumové vyspělosti. (Vágnerová, 2004)

Gromnica (2010) pro posuzování uvádí způsoby krádeže:

- Příležitostná (neplánovaná) krádež
- Předem promyšlená (plánovaná) krádež
- Opakovaná krádež v partě

Cíle a motivace krádeže mohou být: Dítě krade pro sebe – potřeba něco získat. Dítě krade pro druhé – příčinou je potřeba být akceptován, nebo donucení.

1.3.3 Lhaní

Lhaní můžeme chápat jako jednu z forem úniku z osobnostně nepříjemné situace, kterou jedinec nedovede jinak vyřešit. Ve školním věku děti dokáží rozlišit, co je pravda a rovněž vědí, že lhát se nemá. Zdali jedinec lže i za těchto okolností, chce dosáhnout něčeho, na co nemá nárok, nebo nemůže ovládnout potřebu tvrdit něco jiného než pravdu, přestože z toho nic nemá. (Vágnerová, 2004)

Gromnica (2010) rozděluje lež:

Pravou – která je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Dítě ví, že nemluví pravdu, potřebuje se jen vyhnout potížím, nebo získat nějakou výhodu, většinou nezaslouženou.

Bájeví lež – uspokojuje na symbolické úrovni potřeby, které aktuálně nejde jinými způsoby saturovat.

Při posuzování se přihlíží k mnoha faktorům, mezi které patří frekvence lhaní, výběr osob, jimž lže, specifčnost situací, ve kterých lže a především účel, který k té situaci vedl. Lhát a podvádět autority je z hlediska vrstevnických norem tolerováno a bráno jako přijatelné. Děti školního věku tuto problematiku chápou jako nezbytnou obranu v situaci ohrožení. Ovšem do této skupiny nejsou řazeny lži směřované na poškození jiné osoby. (Vágnerová, 2004)

2 ZÁŠKOLÁCTVÍ

V současné době je to jeden z nejvážnějších problémů jak na základním, tak středním školství. Tento problém patří mezi časté důvody nedokončení všech devíti ročníků základní školy. (Martínek, 2009)

Pavlovský a kol. (2009) tvrdí, že negativnímu jevu jako je záškoláctví by se měla věnovat zvýšená pozornost, které bývá posuzováno za závažný kriminogenní faktor. Záškoláctví v určitém věku signalizuje, že někde není něco v pořádku a obvykle se kumulují postupně s dalšími problémy.

Tímto problémem trpí nejen jedinec, který se záškoláctví dopouští, ale i celá společnost, neboť jeho důsledkem jsou špatné studijní výsledky žáků, jejich horší uplatnění v životě i kriminální činnost. Míra záškoláctví může být rovněž indikátorem správné funkce vzdělávacího systému. (Kyriacou, 2005)

Tento problém nebývá výlučně vlastním problémem dítěte. Mohou se na něm podílet ostatní děti, učitelé, rodiče, organizace vyučování, či delikventní vrstevnické skupiny. Jakmile dítě jednou začne chodit za školu, zůstávají více a více v učení pozadu a začínají se zaplétat do přediva lží a podvodů. To vše jim činí školu ještě méně přitažlivou. (Fontana, 2003)

Donutit děti k docházce do školy by nemělo být vnímáno jako bitva mezi školou a dětmi, kterou škola musí vyhrát. Škola by měla dát dětem najevo, že je pro to, aby je chápala v jejich úzkostech a obavách, které prožívají ve svém životě a je připravena jim v tom pomoci. (Fontana, 2003)

Při posuzování záškoláctví je nutné zvažovat množství zameškaných hodin, taky jejich frekvenci, skutečné důvody a nabídku jejich pomoci. S přihlédnutím na konkrétní situaci je doporučeno řešit záškoláctví od určitého počtu neomluvených hodin (např. 25 hodin) jako přestupek s rodiči zanedbávajícími výchovné povinnosti na přestupkové komisi příslušného místního či obvodního úřadu. Správný výchovný přístup se odvíjí nejen od znění školských předpisů, ale i od pedagogických zkušeností a osobní zralosti učitele. (Kasíková, 2007)

Při hodnocení záškoláctví je třeba zjistit příčinu, která dítě k útěku ze školy vedla a jaký je jeho postoj ke škole. Důležitým faktorem je četnost takového jednání, míra plánovi-

tosti a způsob provedení. Opakované a plánované záškoláctví bývá signálem odlišnosti socializačního vývoje, určitého postoje k autoritě a normě povinnosti, kterou dítě není ochotné a schopné akceptovat. (Vágnerová, 2005)

Každá škola má uvedeno ve svém školním řádu, jaké postihy budou mít studenti, kteří budou chodit za školu. Školní řád uvádí, v jakém rozsahu jsou postihy. Zpravidla to bývá od důtky třídního učitele po udělení snížené známky z chování. U žáků s déletrvajícím či opakujícím se záškoláctví je škola povinna kontaktovat OSPOD. U studentů středních škol tuto situaci řeší vyloučením ze studia. (Kluwer, 2009)

2.1 Definice

Podle Průchy, Walterové, Mareše (2009) se jedná o zvláštní případ absentérství. Je to jev, kdy se žák bez omluveného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů, nezúčastní vyučování a pobývá mimo domov. Má zpravidla souvislost s neúspěšností žáka ve škole.

„Záškoláctví je běžné označení neomluvené absence dítěte či dospívajícího ve vyučování. Podle školského zákona je zákonný zástupce povinen doložit důvody nepřítomnosti žáka ve vyučování nejpozději do tří kalendářních dnů od počátku jeho nepřítomnosti. Zletilý žák plní tuto povinnost sám a dokládá lékařské vysvědčení nebo jiné patřičné zdůvodnění.“ (Kasíková, 2007, s. 353)

Můžeme jej charakterizovat jako komplex obranného jednání, jehož cílem je vyhnout se nepříjemnosti, která je dána konfrontací neúspěšného dítěte s lépe prosperujícími spolužáky, požadavky učitele na práci dítěte, nebo očekávanou negativní reakci rodičů na další špatnou známku. (Vágnerová, 2005)

Jakmile se dítě dostane ve škole do určitého problému, často jej řeší útekem z tohoto prostředí. Cítí se být ohroženo, a proto volí řešení útěku, které je pro něj v tu chvíli nejjednodušší řešení. Ne každé dítě problémové situace zvládá. Škola by se měla snažit tyto situace eliminovat a předcházet jim.

Záškoláctví bývá spojováno s aktivitami, které jsou nežádoucí z hlediska zdravého vývoje. Jedná se o případy, kdy se líné děti vymlouvají, že jim spolužáci nebo učitelé ubližovali, aby dostatečně legitimizovali své útky od povinností. Jindy zase rodiče omlouvají absenci smyšlenou chorobou, jen aby žák neměl sníženou známku z chování a neměli

ostudu. Ovšem jsou i případy, kdy rodiče uprostřed roku nahlásí učitelí onemocnění dítěte a přitom tráví finančně výhodnou dovolenou v zahraničí. (Kasíková, 2007)

Martínek (2009) jej definuje jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli a ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se o nejklasičtější poruchu chování, kdy jde o absenci ve škole bez omluvení rodiči či lékařem.

Omluvená nepřítomnost je nepřítomnost, kterou dovolil pedagog nebo jiný oprávněný zástupce školy. Můžeme tady zařadit případy absencí, pro které bylo poskytnuto dostatečné vysvětlení. Neomluvená nepřítomnost je nepřítomnost, ke které pedagog či jiný oprávněný zástupce své svolení nedal. Tady řadíme všechny nevysvětlené a neomluvené absence studentů. (Kyriacou, 2005)

Podmínky pro uvolňování z vyučování a omlouvání studentovy absence stanovil školní řád. Při vyšetřování toho, proč se žák do školy nedostavil, je třeba uvažovat o jeho pohnutkách (strach ze zkoušení, odpor ke škole, šikana, aj.), tak i o tom jak a kde čas za školou trávil. (Kasíková, 2007)

2.2 Klasifikace záškoláctví

Klade se důraz na rozlišování záškoláctví a školní fobií, která se častěji označuje termínem odmítání školy. Záškoláctví je chápáno jako jedna varianta agování, mnohdy spojená s delikvencí a rozvratným způsobem chování, zatímco odmítání školy je vnímáno jako druh neurózy charakterizované úzkostmi a obavami. (Elliot, Place, 2002)

Záškoláci navštěvují školu sporadicky, nemívají strach, úzkost, z chození do školy, ani si nestěžují na fyzické potíže. Dokáží svou absenci před svými rodiči dlouho tajit, neboť se toulají v průběhu dne ulicemi a chovají se asociálně. (Elliot, Place, 2002)

Kyriacou (2005) označuje pojmem záškolák žáka, který nemá pro svou absenci legální důvod. Vymezení obsahu pojmu není tak jednoduché, jak se zdá. Autorka proto uvádí pět hlavních kategorií, které popisují, zda konkrétní případ můžeme považovat za záškoláctví:

a) Skryté záškoláctví

Žáci nenavštěvují školu a rodiče jejich nepřítomnost omlouvají. Rodiče dětem píší omluvenky, protože se obávají problémů ve škole a možné vyloučení žáka ze školy. Rodiče

příliš nepřemýšlejí o důsledcích, které má jejich vědomé lhaní velký vliv na morální vývoj dítěte. (Kluwer, 2009)

b) Právě záškoláctví

Žák se ve škole neukazuje, ale jeho rodiče jsou při vědomí, že školu navštěvuje.

c) Záškoláctví s vědomím rodičů

Žák školu nenavštěvuje, ale rodiče jsou o tom informováni a vědí, že k tomu nemá oprávněný důvod. Žák tráví den třeba tím, že pomáhá doma rodičům v práci, nebo se doma stará o nemocného člena rodiny, nebo jej rodiče nechají doma, když má narozeniny. Této kategorie záškoláctví se dopouští hlavně takoví rodiče, kteří se ke vzdělání staví nepřátelsky, nebo kteří jsou závislí na pomoci druhého a prostě pomoc svého dítěte někdy potřebují.

d) Záškoláctví s klamáním rodičů

Máme i takové žáky, kteří umí přesvědčit své rodiče, že je jim tak špatně, že nemohou jít do školy, i když se cítí velmi dobře. Rodič poté napíše omluvenku z důvodu zdravotních potíží. Tuhle kategorii obtížně odlišujeme od záškoláctví s vědomím rodičů.

Útěky ze školy

Tomuto druhu záškoláctví někdy říkáme interní záškoláctví. Patří zde případy, kdy žák do školy chodí, zapíše si přítomnost a poté v průběhu dne na hodinu, nebo dvě z vyučování odejde. Mnohdy zůstávají v prostorách školy, někdy odcházejí na krátkou dobu pryč.

Odmítání školy

Zde můžeme zahrnout žáky, kterým představa školní docházky činí psychické potíže. Patří sem poruchy pramenící z problémů ve škole, například z pocitu, že učení je příliš těžké, strach ze šikany, nebo školní fobie a deprese. Hranice mezi žáky, kteří jsou psychicky narušení a žáky, kteří do školy prostě chodit nechtějí, je velmi nejednoznačná. (Kyriacou, 2005)

Elliot, Place (2002) popsali společné rysy dětí odmítajících školu:

- a) mají závažné potíže při navštěvování školy, dlouhodobá absence
- b) vážná emoční rozlada (výbuchy vzteku, nevolnost či stěžování si na nemoc, má – li jít do školy, nadměrná bázlivost)

- c) nepřítomnost závažných asociálních poruch (delikventní chování, sexuální aktivita, disociální jednání)
- d) během vyučování zůstane dítě doma s vědomím rodičů

Školní fobie

Dítě odmítá chodit do školy a má tělesné a duševní potíže a jeho docházka do školy je značně znesnadněna. Trpí úzkostnými stavy, strachem, pocity méněcennosti, zvrací před cestou do školy a je přecitlivělé na školní neúspěchy. (Kohoutek a kol., 1996)

Negativní vztah ke škole může být způsoben i školní fobií. Je to psychická porucha, která bývá vyvolávána nepřiměřeným strachem a úzkostí z různých předmětů, osob nebo situací vázaných na školní prostředí. (Martínek, 2009)

Kraus, Hroncová a kol. (2007) rozdělují záškoláctví na několik typů. Může se objevovat záškoláctví u celkově problematických dětí, u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí, dalším typem je záškoláctví jako porušení určité normy, záškoláctví jako reaktivní akce a posledním je záškoláctví jako zábava.

2.3 Příčiny záškoláctví

Děti, které se vyhýbají škole a soustavně chybějí, aniž by k tomu měli dobrý důvod, signalizují, že nepříznivé následky chození do školy jsou silnější než nepříznivé následky vyhýbání se škole. V tom případě je na správném místě otázka, proč tomu tak je. (Fontana, 2003)

Důvody, proč se dětem nechce do školy, mohou být různé. Může to být strach ze spolužáků, nuda ve třídě, nebo taky nechota opustit rodiče. Děti ve škole stráví průměrně 15000 hodin a během té dlouhé doby se skoro každému někdy nechce do školy. (Elliot, Place, 2002)

Mnoho faktorů, mezi něž patří agresivita spolužáků, šikana, špatné klima ve třídě, mohou mít za následek právě záškoláctví. Je to vlastně forma útěku ze školy. Tohoto jevu se dopouštějí jedinci, kteří neplní a nejsou schopni plnit školní povinnosti a dostávají se často do stresových situací. Můžeme tady zařadit i skupinku dětí, které škola prostě nebaví. (Čapek, 2008)

Ve většině případů jde o děti, u nichž je v důsledku dysfunkční rodinné výchovy vztah k běžným hodnotám a normám celkově změněn. Záškoláctví je častým projevem v českém školství a s ním bývá spojováno nerespektování autority učitele, pravidel školy a z nich vyplývajících povinností. (Vágnerová, 2005)

2.3.1 Typologie příčin záškoláctví

Fontana (2003) uvádí nejčastější příčiny záškoláctví:

- Dítě může být obětí trýznění druhými dětmi.
- Dítě může mít školu tak silně asociovanou se selháváním, že vyhýbání se škole je způsob, jak si udržet a uchránit sebevědomí.
- Dítě se může obávat některého člena učitelského sboru nebo určitého trestu.
- Dítěti v docházce taky mohou bránit nějaké rodinné problémy. Třeba musí hlídat mladšího sourozence, nebo pomáhat rodině v pracovních aktivitách. Taktéž se může bát fyzického násilí mezi rodiči, či odchodu jednoho rodiče.
- Rodiče dítěte mohou tím, že brání svému dítěti chodit do školy, určitým způsobem si vyřizovat své účty se společností.
- Může se stát, že dítě čichá ředidla, požívá alkohol, nebo jiné drogy a být tak ve stavu nedovolujícím se do školy dostavit. Toto spíše postihuje odpolední vyučování.
- Dítě se může zaplést i do nějaké trestní činnosti.
- Děti taky občas chodí za školu, protože se nudí a občas takovýmto způsobem hledají i trochu vzrušení.

Kyriacou (2005) uvádí příčiny záškoláctví, které rozdělila do tří skupin:

- a) Individuální patologie nebo poruchy osobnosti: děti mají nízké sebevědomí, nižší studijní schopnosti, špatné společenské dovednosti, zvláštní vzdělávací potřeby, špatně se koncentrují a sebeovládají.
- b) Špatné rodinné podmínky nebo hodnotový systém a sociální faktory v komunitě dětí se špatnou docházkou: rodiče dětí mnohdy podceňují vzdělání a je jim lhostejno, zdali dítě nechodí do školy. V rodině se mohou objevovat značné problémy, rodiny

žijí v komunitě s vysokou nezaměstnaností a ekonomickou deprivací a péče o děti je neadekvátní nebo nekonzistentní.

- c) Školní faktory, které vyplývají z osnov nebo z ducha škol a ze vztahů mezi spolužáky: Žáci se dostávají do problémů s konkrétními učiteli, ve třídě mají mezi sebou špatné vztahy, nezvládají učivo, nesouhlasí se zásadami školy, celostátní osnovy a systém hodnocení jsou nedostatečně přizpůsobeny potřebám a zájmům žáků a ve školách není věnován dost času pastorační činnosti.

Martínek (2009) uvádí, že příčin záškoláctví bývá celá řada. Může to být nechut' ke škole, porucha vztahů mezi spolužáky, strach ze školy, nebo taky strach z učitele. Příčiny autor rozděluje do tří základních kategorií: negativní vztah ke škole, vliv rodinného prostředí na vznik záškoláctví a trávení volného času a vliv party.

2.3.2 Negativní vztah ke škole

Dítě tráví v prostředí školy velkou část svého dne, kde získává potřebné vědomosti, dovednosti a návyky. Pokud má dítě kladný vztah ke škole, učení mu jde lépe a nemá důvod k jakémukoliv útěku z tohoto prostředí. Naproti tomu jsou žáci s nižším nadáním, kteří bývají za své nezdařené školní práce káráni, trestáni a v nejhorším případě i zesměšňováni. Jedná se o zesměšňování žáků a někdy dokonce i vyučujícími (např. slovy – „Jak ses mohl dostat do tohoto ročníku“) U těchto dětí vzniká pocit méněcennosti, je jim to vnitřně nepříjemné a hledají jakoukoli cestu ven. (Martínek, 2009)

Další faktory, při nichž si dítě vytváří negativní vztah ke škole, mohou být:

- a) Nuda ve vyučování - činnosti ve škole bývají organizovány tak, že nedokáží udržet zájem žáků, jsou nepodnětné, nebo příliš snadné.
- b) Problémy v emoční oblasti
- c) Dlouhotrvající duševní námaha – dlouhodobá namáhavá práce je pro každého obtížná a někdy i nepříjemná a může dojít k tomu, že se jí snažíme nějakým způsobem vyhnout.
- d) Neschopnost splnit zadaný úkol – tento problém nastává v případě, kdy žáci nejsou schopni splnit zadaný úkol.
- e) Nízká sebedůvěra žáka – v tomto případě chybí žákům dostatek důvěry ve vlastní schopnost uspět ve škole. V minulosti možná často zažívali zklamání. (Kyriacou, 1996)

Dalším spouštěčem negativního vztahu ke škole bývají vysoké nároky na žáky ze strany pedagogů. Žáci, pro které jsou nároky příliš vysoké, se necítí ve škole dobře, a proto v některých situacích rezignují a už se nepokouší o dosažení lepších výsledků. Tito jedinci inklinují k partám s protispolečenským jednáním. (Martínek, 2009)

Existuje mnoho důvodů, proč v některých školách je výskyt sociálně patologických jevů vyšší. Škola vytváří celkovou kulturu, která tyto jevy buď přijímá, schvaluje, nebo odmítá. To se odráží v postojích k personálu, rodičům a žákům. Jestliže školu vede zodpovědný ředitel, jenž vytváří konzistentní demokratickou strukturu, ve které jsou jasně stanovená pravidla a důsledky a se všemi nakládá spravedlivě, problematika se sníží. (Fieldová, 2009)

Celkově můžeme shrnout příčiny odporu ke škole do tří skupin:

- a) špatné přizpůsobení školnímu režimu – bývá u dětí nezralých, které nejsou schopny snášet omezení a podřídit se ostatním, nerespektují autoritu a dělají si, co chtějí.
- b) Neúspěšnost, která vyplývá z nižší úrovně rozumových schopností, nebo ze specifických vývojových poruch učení, tento problém může postihnout i děti mimořádně nadané, pro které je výuka nudná a nezábavná.
- c) V třídním kolektivu nefungují mezilidské vazby – objevuje se negativní vztah k učiteli, nepřijetí jedince do kolektivu. (Martínek, 2009)

2.3.3 Vliv rodinného prostředí na vznik záškoláctví

Funkční rodina, která plní dětem své poslání, vstřícně odpovídá na jejich potřeby a vývojové tendence, je optimálním primárním socializačním prostředím. Dává tu nejlepší záruku, že dítě bude realizovat své rozvojové možnosti, bude vytvářet základ své osobnosti a nalezne pozitivní vztah ke škole a vzdělávání. (Helus, 2007)

Každé dítě potřebuje v rodině emocionálně zakotvit a mít jistotu ve vztahu ke svým nejbližším. Pokud tuto jistotu nemá, může se z něho stát člověk citově povrchní, hrubý a bezohledný. Je smutné, že prostor ohraničený rodinou se neustále zužuje a nastupují nové alternativní formy spolužití. (Kunák, 2007)

Rodinné prostředí je nejdůležitějším faktorem, které působí na dítě od nejranějšího věku. Utváří jeho osobnost, názory, vlastnosti i jeho životní styl. Velkou roli hraje způsob

výchovy v rodině, na který má vliv řada faktorů, mezi něž řadíme sociální postavení rodičů, jejich vzdělání a kulturnost, věk, početnost rodiny a hlavně kvalita výchovy. (Martínek, 2009)

Ve srovnání s rodinou před několika lety je současná rodina v mnoha směrech odlišná. Rodiče vzhledem k svému vytížení mají na své děti málo času a tím se dětem dostává větší volnosti, kterou ne každý jedinec umí dobře korigovat. Rodiče mnohdy přehlídí jejich nevhodné chování a nijak na něj nereagují. V některém případě rodiče ani nedokáží poradit svému dítěti, když jej požádá o radu. Nemůžeme se divit, že děti často inklinují k patologickému chování.

2.3.4 Trávení volného času a vliv party

Dítě, které nemá v rodině svoji pevnou pozici, necítí zázemí a jistotu, často vyhledává jiné možnosti, kde bude trávit svůj volný čas. Jedinec mívá zvýšenou inklinaci k účasti v různých partách, mnohdy s patologickým programem. (Martínek, 2009)

Součástí výchovy a vzdělávání žáků je i výchova ve volném čase. Dvacáté století, zejména druhá polovina, je zřetelný nárůst hodnoty volného času a vytváření celých systémů výchovy dětí a mládeže v něm. (Kačáni, Višnovský, 2005)

Mladým dospívajícím lidem se nabízí různé alternativy, jak s ním naložit. Ne všechny jsou však pozitivní. Je tu mnoho různých negativních faktorů, které mají své pole působnosti hlavně na prostor ve volném čase. V této oblasti existují závažné nedostatky ve škole i ve společenských institucích. (Kunák, 2007)

2.4 Faktory vedoucí ke vzniku nežádoucího chování

Existuje celá řada faktorů, které jedince ovlivňují v jeho chování a činech. Některé vlivy na nás působí ve větší míře, jiné jsou zanedbatelné, kterých si nevšimneme. Mnoho faktorů se podílí na osobnosti člověka, a proto je důležité eliminovat právě ty faktory, které na nás mají negativní vliv.

2.4.1 Dědičnost

Genetickou výbavu dítě zdědilo po rodičích. Přesvědčení, že problémy mohou být přeneseny z rodičů na děti, se objevilo už v Bibli. Genetické vlivy se mnohdy podílejí na vzniku emočních poruch a problémů s chováním, se kterým se u dětí setkáváme. (Elliott, Place, 2002)

Stanovit genetické spojitosti pro jednotlivé poruchy a problémy dětí proto není jednoduché. Zatímco výzkumy zdánlivě ukazují na pravděpodobnost, že poruchy mají dědičný základ, ve většině případů nebyly tyto spojitosti jednoznačně prokázány. Ovšem mohli bychom říci, že většina poruch vlastně dědičný charakter nemá, že některé děti jsou v důsledku své genetické výbavy k poruchám pouze více disponovány. Jsou mnohem citlivější na vlivy jakýchkoliv nepříznivých okolností, v nichž se mohou ocitnout. (Train, 2001)

Ovšem na druhou stranu v případě dlouhodobých a závažných poruch existuje mnoho dalších okolností, které ovlivňují vývoj dítěte. A proto nemůžeme říct, když se objeví problémy s dítětem: Je to v genech. Děti mohou být pod vlivem kamarádů, kteří páchají trestnou činnost, jeho stav taky může být důsledkem hyperaktivity, nebo může souviset s traumatickými událostmi v rodině. (Train, 2001)

Už v dávných dobách se objevil spor o vztahu dědičnosti a učení. Zastánci vlivu dědičnosti na chování člověka tvrdili, že dědičnost má zcela rozhodující význam. Na druhé straně zastánci vlivu učení na lidské chování dokazovali, že dědičné vlohy nemají téměř žádný vliv a vše záleží na výchově. Postupem času se zjistilo, že vliv dědičnosti na některé lidské vlastnosti je obrovský, ale není úplný. Dobře vedené dítě v rámci svých dědičně omezených schopností může dokázat více, než dítě vychovávané špatně, které své dědičně získané vlastnosti nevyužije. (Drtilová, Koukolík, 1994)

Někdy si uvědomujeme, že jsme jako dítě byli zrovna takoví, nebo v chování našeho dítěte zahlédneme náznaky špatných vlastností, které má nejspíš po jednom z rodičů, nebo po některých jiných příbuzných. Pedagogové zase mohou přijít na to, že dítě je stejné jako jeho starší sourozenec, kterého již učil. Jinými slovy, může se domnívat, že dítě zdědilo vlastnosti sourozence, a potíže jsou proto dědičné. (Train, 2001)

Základní prvky chování jedince, jako jsou vztah k dětem, druhému pohlaví, rozdělení moci ve skupině, útočnost, úzkost, vztah k lidem považovaným za cizí, jsou podloženy vlastnostmi, které máme se svými vývojovými předky společné. Základní vývojově zdědě-

né vlastnosti mívají nenápadný, avšak velký vliv v dobrém i zlém, který si mnohdy neuvědomujeme. (Drtilová, Koukolík, 1994)

2.4.2 Delikventní chování rodiny

Tato doba nadmíru vyzdvihuje váhu peněz a moci. Oslabuje přirozenou autoritu člověka, jenž převyšuje své okolí věděním, zkušeností, pracovitostí a citovou rozvinutostí. Už v předškolním věku jsou děti obkloповány řadou televizních a filmových pořadů, které je naučí zaměňovat sílu za násilí, sentimentální za cit, duševní bohatství za výši konta a slušnost považovat za slabost. Změna tohoto vývoje je jedním z nejtěžších a nejsložitějších úkolem celé společnosti. (Drtilová, Koukolík, 1994)

Děti delikventů jsou pod velkým tlakem. Mnohdy se musí vyrovnávat s neshodami svých rodičů, kteří se třeba pořád hádají a jsou fyzicky a psychicky hrubí a násilní. Kvůli hlubokým osobním problémům rodičů mnohdy nejsou schopni poskytnout dítěti výchovu ani péči, kterou by potřebovali. Když dítě udělá něco špatně, mohou to pokládat za nedůležité, nebo dokonce normální. Dítě za to ani nepokárají. (Train, 2001)

Rodiče, kteří se chovají delikventně, třeba nadměrně pijí, užívají drogy, bývají často nezaměstnaní, nebo mají projevy nepřizpůsobivosti, zvyšují pravděpodobnost, že jejich dítě může mít sklony během jeho dospívání k sociálně patologickým jevům. (Matoušek, Kroftová, 2003)

Train (2001) uvádí, že pokud jeden z partnerů byl opakovaně odsouzen za úmyslný trestní čin, existuje vysoká pravděpodobnost, že i jejich dítě bude mít problémy. Zatím nebylo jednoznačně dokázáno, že mladiství delikventi své povahové rysy dědí, obecně se však má za to, že všechny děti se utvářejí podle vzoru svých rodičů. Pokud někdo z rodiny bere drogy, je závislý na alkoholu, nebo se chová asociálně, nemělo by nás překvapit, že to dítě bude dělat také.

Pokud se dítě zaplete do nějakého zločinu, nemusí to znamenat, že jeden z rodičů nebo oba mají sklon ke kriminalitě. Třeba rodina žije v takovém místě, kde se vyskytuje velká a silná skupina delikventů, jejímuž vlivu se dítě nedokázalo ubránit. Problémy také mohou pramenit ze zdravotního stavu dítěte. Kupříkladu, dítě od počátku mohlo trpět ADHD, aniž bychom si toho byli vědomi a kvůli své poruše se nedokázalo ve škole soustředit a bylo pozadu. Poté v důsledku toho začalo být svými spolužáky odmítáno a začalo

se chovat asociálně. Takovýmto způsobem se může dostat až k delikventnímu chování. (Train, 2001)

2.4.3 Rozvod

Dalším faktorem, který má vliv na výskyt problémového chování u dětí, je rodinná atmosféra. Jsme společenší tvorové a nejlépe se cítíme ve skupině, která nás přijímá. Dítě určitým způsobem reaguje na změny v rodinné atmosféře. Pokud je zatáhnuto do konfliktu s rodiči, pak se snaží vypořádat se zmatkem v pocitech pomocí vyzývavého nebo zoufalého jednání. Mnoho problémů je ukazatelem potíží v rodině. (Elliot, Place, 2002)

Rodina je určitě nejdůležitějším sociálním prostředím, neboť poskytuje dítěti základní sociální zkušenost. Může si zde formou nápodoby, identifikace s rodiči osvojit poruchové chování, přijmout odlišný normativní a hodnotový systém. (Vágnerová, 2004)

Train (2001) popisuje, jak je dítě ovlivněno, když dojde k situaci, že se jeho rodiče rozvedou. Dítě rozvedených rodičů prožívá určité problémy. Přestože se může zdát, že velmi malé děti nechápu, co se děje, nakonec přejmou emoce svých rodičů a mohou se dostat do tísnivé situace. Děti bývají vystaveny nejenom bouřlivým výměnám názorů vzrušeným emocím, ale těžkosti se jich mohou dotýkat i přímo. Je to hlavně z toho důvodu, že rodiče, kteří spolu mezi sebou válčí ve velkém stresu, se o děti nedokážou postarat. Starší děti tuto situaci pojmají jinak. Budou napodobovat rodiče, jak se k sobě vzájemně chovají a začnou být nepřátelské a agresivní. Mladý člověk hledající obtížně cestu k dospělosti může propadnout psychickým problémům a dostat se do závislosti na alkoholu nebo návykových látkách.

Rizikové chování se zvyšuje tím, když dochází ke změnám ve fungování rodiny dané její neúplností. Role osamělého rodiče je mnohem náročnější. Zvyšuje se možnost, že rodina nebude schopna poskytovat podporu a vzorce chování, které dítě nutně potřebuje. Nepříznivé může být i to, že dítě postrádá otcovskou autoritu a mužský vzor chování. (Vágnerová, 2004)

Všechny děti jsou rozvodem nebo rozchodem jejich rodičů silně zasaženy, ale je velmi těžké odhadnout, jak moc trpí. Z velké části záleží taky na míře podpory okolí. Ovšem bude-li jeden z rodičů schopen se o dítě pečlivě starat, poskytovat svou přízeň, výchovu, autoritu a dohled, riziko negativních vlivů na dítě se minimalizuje. (Train, 2001)

Bezpochyby je pro dítě rizikovým faktorem nepřítomnost rodičovské postavy v rodině. V rodině delikventně se chovajících mladých lidí chybí nejčastěji otec. Chlapec postrádá vzor, s nímž by se mohl identifikovat a děvče postrádá model mužského pohlaví. Matka je taky více zatížena nároky výchovy než ta matka, která vychovává dítě společně s manželem. (Matoušek, Kroftová, 2003)

Problémy se projevují při rozchodu nebo rozvodu. Mnohdy se stává, že dítě už nějakou dobu problémy má. Bývají způsobovány dlouhotrvajícími neshodami mezi rodiči. Proto může být někdy lepší pro dítě, že bude žít s jedním spokojeným rodičem než se dvěma, kteří se neustále hádají. Doporučuje se, aby se v průběhu rozvodu nebo rozchodu ohlíželo na dítě, aby se proces rozvodu dlouho neprotahoval, aby se zvládal v klidu. Bude – li dítě vystavováno dlouhodobému velkému napětí a nejistotě, bude to na něj mít záporný vliv. (Train, 2001)

2.4.4 Vrstevnické party

Od narození jsme členem mnoha skupin, které na nás vystavují neustálý tlak. Příslušnost ke skupinám máme dobrovolnou (neformální skupina) nebo podmíněnou vnějším okolím (formální skupina). Vliv party se jeví jako neformální skupina. Jedinec se často identifikuje s těmito skupinami. Parta nebo subkultura mu umožní anonymitu a pocit příslušnosti, že někam patří. (Martínek, 2009)

Značnou roli hrají vrstevnické party a subkultury, ve kterých mladí lidé žijí. Všichni máme potřebu přizpůsobit se přáním a plánům lidí, kteří jsou pro nás vzorem. Ovšem v různých fázích života se tyto vzory mění, např. v dětství mají toto postavení rodiče, ale v období dospívání se stává vlivnější skupina vrstevníků. (Elliot, Place, 2002)

O tom, že vrstevnické party, které v mnoha ohledech ovlivňují jedince, není pochyb. Vliv názorů, snaha vyrovnat se vrstevníkům, upoutat jejich pozornost, může být jedním z mnoha spouštěcích faktorů problémového chování. Jestliže kamarádi žijí rizikovým životním stylem, představují zvýšené riziko i pro dítě. (Hajný, 2001)

Velmi často program těchto vrstevnických skupin není v souladu s platnými společenskými normami. Vyznačují se sklonem narušování rodinných a školních norem, projevující lhostejný postoj vůči autoritám. (Kraus, Hroncová, 2007)

Negativně působí i jiné sociální skupiny. Jedná se o skupinu vrstevníků, zejména pokud představuje asociálně zaměřenou partu se specifickými normami a hodnotami. Vliv party nemusí být tak významný, jestliže rodina představuje přijatelné zázemí jedince. Rodina má pro dítě obrovský význam, tudíž kterákoli vývojově následující sociální skupina musí navazovat na položené základy rodiny. (Vágnerová, 2004)

Pokud dítě nemá v rodině svoji pevnou pozici a necítí zázemí, má zvýšenou inklinaci k účasti v různých partách, které se mnohdy chovají patologicky. Požadavky na konformitu ve vrstevnických skupinách jsou vyšší než v jiných skupinách. Vytváří si vlastní hodnotové preference. V mnohých případech těchto part je záškoláctví jednou z hlavních podmínek přijetí. (Martínek, 2009)

Postupné odpoutávání se od rodiny a přimykání k vrstevnické skupině je naprosto normálním procesem v ontogenezi osobnosti člověka. V menší skupině, kterou se stává parta, se jedinec často snáze než v rodině učí vzájemnému přizpůsobování se a rovněž si vytváří vlastní hodnotový systém. (Štípek, 1987)

3 PREVENCE A MOŽNOSTI ŘEŠENÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ

U rizikového chování dětí a mladistvých by měl být kladen velký důraz na prevenci. Důležité je, aby problémy byly včas podchyceny a následovala náprava v raných fázích jejich vývoje. Jedná se převážně o psychologické, pedagogické a sociální působení. (Vágnerová, 2004)

Existují školy, které se nemusejí této problematice věnovat, neboť jejich studenti chodí pravidelně do školy. Naopak máme školy, které neustále bojují se záškoláctvím. Každá škola by se měla snažit vytvořit ideální podmínky pro studenty, aby k těmto situacím nedocházelo. (Martínek, 2009)

Školy by se měly snažit budovat školní klima, kde bude převládat důvěra a tolerance. Měla by být jasná a srozumitelná pravidla a přehledná struktura školy. Na středních školách by měla být stanovena pravidla omlouvání plnoletých žáků. Mezi další postupy školy v boji proti záškoláctví by měla patřit dobrá spolupráce školy s rodiči studentů. (Kluwer, 2009)

V případě této problematiky dětí a mladistvých je kladen důraz na jejich prevenci nebo alespoň na včasné podchycení a nápravu v začátečních fázích jejich rozvoje. Jedná se o pedagogické, psychologické a sociální působení, které by mělo eliminovat či omezit vliv rizikových faktorů a mělo by přispět k pozitivnímu rozvoji dětské osobnosti. Velkou podporu a ochranu dítě dostává ze strany fungující rodiny, školy, nebo další instituce. (Vágnerová, 2005)

Mezi návrhy na minimalizaci záškoláctví autorka řadí soustředit pozornost na lepší vedení dokumentace o problému a na pomoc žákům, u kterých hrozí výskyt této problematiky. Doporučuje taktéž zpracování a přijetí osnov, které budou lépe vyhovovat jejich potřebám. Velmi důležitou úlohu hraje také spolupráce s vnějšími organizacemi a upozornění na možnost legálních postihů. (Kyriacou, 2005)

Kyriacou (2005) uvádí jednotlivé kroky, které by mohly vést ke zlepšení problému:

- a) projednání otázek docházky s rodiči
- b) motivační metody snižující zanedbávání docházky
- c) zjištění, utřídění a evidence absencí
- d) informování rodičů o neomluvených absencích

- e) opatření školy při neomluvených absencích
- f) spolupráce s vnějšími organizacemi

Mnohdy situace, které vedou k záškoláctví, se nedají včas spolehlivě rozpoznat a podchytit. Pokud žák chce jít za školu, tu příležitost si vždycky najde. Ovšem to může být signálem, že pedagogické působení není právě ideální, nebo se může projevovat nedostatečná komunikace školy s rodiči. (Martínek, 2009)

Na problémové chování žáků platí pravidlo: „Prevence je lepší než léčení.“ Dovedné vyučování může směřovat ke snížení výskytu nežádoucího chování dětí a může vhodně změnit průběh událostí, které se mezi dětmi ve škole dějí. Podstatou předcházení nežádoucího chování může být bdělost a reagování. (Kyriacou, 1996)

3.1 Práce pedagogů s problémovými dětmi ve škole

Pojmem problémové děti rozumíme určitou skupinu dětí, které z psychologického hlediska tvoří různorodou skupinu. Společným rysem těchto dětí je jejich obtížné přizpůsobení se společnosti. Proto je třeba zvláštní výchovný přístup, který bude odlišný od výchovy ostatní populace. (Kohoutek, 2007)

Mezi problémové dítě můžeme zařadit i jedince, který chodí za školu. I u něj je třeba zvláštní výchovný přístup, abychom dospěli k jeho nápravě. Na jedince by se mělo výchovně působit především v rodině a ve škole. (Martínek, 2009)

„Škola je místem institucionalizovaného a cílevědomého výchovně vzdělávacího působení. Očekává se od ní největší vliv na rozvoj jedince. Požadavkem na školu je v první řadě zabezpečit vzdělávání, ale jsou na ni kladeny i náročné úkoly v oblasti výchovné. Tento úkol je mnohdy podceňován a opomíjen.“ (Sedláčková, 2009, s. 52)

Ve škole probíhá socializace dítěte. Nároky na socializaci dítěte se s rozvojem společnosti zvyšují, negativní vlivy jsou častější a intenzivnější. Celá populace dětí prochází díky povinné školní docházce školou, kde prožívají významnou část své cesty k dospělosti. Můžeme říct, že školní prostředí děti modeluje, a proto význam školy stoupá, neboť na děti působí nejen jako místo edukace, ale i místo pro předcházení a přerušování nežádoucího vývoje chování a vytváření nových strategií. (Vojtová, 2008)

Mnoho rodičů od pedagogů očekává především to, že budou jejich děti dobře vychovávány a budou ve školním prostředí v bezpečí. Pedagogové se mnohdy dostávají do situací, kdy řeší neobvyklé situace, které se netýkají přímo výuky. Proto je mnohdy řešení takových situací individuální a velmi náročné.

Při řešení problémů vyplývajících z nepřijatelného chování některých žáků, může učitelům v rámci školy poskytnout pomoc výchovný poradce, školní metodik prevence nebo výchovná komise. Velmi účinnou pomocí by pro ně mohly být vhodně zvolené preventivní programy (např. sociálně kognitivní tréninky vedení tříd). (Vágnerová, 2005)

Při řešení závažnějších problémů se škola může obrátit na kurátora pro mládež nebo policii. Škola nemá dostatečnou pravomoc pro realizaci různých ochranných opatření, protože není represivním orgánem, ale výchovně – vzdělávací institucí. Možnosti školy k řešení problémů jsou relativně omezené. Efektivita nápravné a preventivní činnosti není vždycky dostatečně velká, mnohdy je překážkou nedostatečná motivovanost rodiny i samotného dítěte. (Vágnerová, 2005)

3.1.1 Úloha pedagoga při řešení záškoláctví ve školním prostředí

Pedagog by měl chápat záškoláctví jako jednání žáka, který komplikuje jeho práci. Záškoláctví je asociálním chováním jedince a je to odraz jeho psychického stavu. K hodnocení tohoto problému je nutné přistupovat velice citlivě, je nutné se ptát: proč. Je náročné určit, jak velký podíl viny za záškoláctví nese škola a pedagogové. (Martínek, 2009)

Učitelé by měli řešit problémy, hned jak vyjdou na povrch. Dětem by měli jasně ukázat, co je vhodné a co nikoliv. Zároveň by se měli snažit podchytit a motivovat problémové děti, aby měli důvod změnit své chování. Nesmíme zapomínat na spolupráci s jejich rodiči, která je taktéž velmi důležitá. Někdy je užitečná i autodiagnostika. Pedagog by si měl uvědomit, zdali se nechová k nějakému dítěti arogantně, neponižuje jej, nesnižuje jeho sebeúctu. (Vágnerová, 2005)

První z možností, jak snížit výskyt záškoláctví, může být vstřícná a otevřená komunikace mezi žáky a učiteli. Současná škola žije ve spěchu, učitelé jsou pohlcováni jinými povinnostmi a tím jim nezůstává čas na tento typ komunikace. Mnohdy ve svém spěchu

přehlízejí i nevhodné chování dětí, které by nemělo být na denním pořádku. (Martínek, 2009)

Jakmile se stanoví pravděpodobná příčina záškoláctví, může se podniknout vhodná nápravná akce. Odhalení příčiny vyhýbání se škole, nebývá příliš jednoduché, protože děti v tomhle ohledu nemluví pravdu a nesnaží se určitým způsobem problém vyřešit. Potrestat děti je obvykle neodůvodněné, neboť problém nevytváří jenom ony samy. (Fontana, 2003)

Když škola se záškoláky v zájmu řešení vstoupí do přímého konfliktu, tak tím příliš nezíská. Trest v tomto případě působí mnohdy kontraproduktivně. Vhodná strategie řešení záškoláctví je pokusit se s dětmi tuto problematiku probrat, pročpak je škola tolik nudí a proč jim připadá vůči jejich potřebám tak bezvýznamná. (Fontana, 2003)

Nezbytný je individuální přístup, který má své hranice. Jsou dány požadavkem ostatních žáků na spravedlnost a dodržování stejných požadavků ke všem. Je nutno zachovávat pedagogický optimismus a zároveň mít na vědomí, že úspěšnost učitele v této oblasti nemůže být stoprocentní, mnohdy je maximálním efektem jen malé zlepšení. (Vágnerová, 2005)

Budeme – li se snažit určit správný individuální přístup, správný typ výchovných pobídek, motivace, stimulace a aktivace žáka, musíme si uvědomit, s jakým typem osobnosti máme pracovat. Odlišné typy výchovné stimulace budeme užívat u dětí se zakomplexovanou osobností, u žáků se sníženými, disharmonickými mentálními schopnostmi, nebo taky u žáků neurotických. (Kohoutek a kol., 1996)

3.2 Spolupráce rodiny a školy

Problematika záškoláctví nemůže být řešena pouze na úrovni školy. Abychom dospěli k úspěšnému řešení, je třeba zapojit rodinu. Spolupráce rodiny a školy přispívá v mnoha ohledech ke zlepšení situace a mnohdy může napomoci i k jednoduššímu řešení.

Záškoláctví se často řeší až je množství zameškaných hodin velmi nápadné a škola zvažuje, zdali tento problém ohlásit na odbor sociálních věcí. Přitom by stačilo jednoduché řešení – řešit hned první náznaky záškoláctví ihned s rodiči a přenášet zodpovědnost na ně. Na pedagogických radách by se pedagogové měli vzájemně informovat o neomluvených absencích žáků a měli by věnovat zvýšenou pozornost rizikovým žákům a třídám. (Martínek, 2009)

Škola jako výchovně – vzdělávací činitel nemůže plnit své výchovné cíle a náročné výchovné úlohy bez aktivní spolupráce s rodinou. Tuto myšlenku vystihuje P. Gonghová (in Kačáni, Višňovský, 2005) slovy „zkoušet vychovávat mládež bez pomoci a podpory rodiny, je jako zkoušet zametat listí ve větru“. Tam kde funguje dobrá spolupráce školy a rodiny a naopak, zvyšuje se šance dětí být ve škole a v dalším životě úspěšnými.

Spolupráce školy s rodinou je velmi důležitá. Nemyslíme tím jen spolupráci pro podporu učení žáka, ale i podporu procesu přípravy na život, procesu socializace. Tato spolupráce je postavena na oboustranné komunikaci, kdy jsou obě strany otevřené a vnímavé k jednotlivým sdělením a signálům. Funkční spolupráce mezi rodiči a pedagogy je prvním krokem k prevenci a eliminaci problémů. (Vojtová, 2008)

3.2.1 Specifika komunikace rodiny a školy

Dnešní rodina je dynamičtější a pohyblivější než byly rodiny dříve. Rodiče mají na výchovu málo času. Děti v rodině tráví méně času jako dříve a jejich osobní zájmy se vyvíjí často v protikladu s tradicemi rodinných vztahů. Dynamika společenského života nedovoluje rodičům, aby věnovali dětem ve výchově více pozornosti a starostlivosti. (Kačáni, Višňovský, 2005)

Rodiče se ve spolupráci se školou dostávají do dvou základních rolí – výchovných partnerů a sociálních partnerů. To umožňuje škole navázat s rodiči přirozené vztahy a komunikaci. Rodičům problémových žáků je tím způsobem dána příležitost pro poznávání sociálního prostředí školy a taky pro budování důvěry. (Vojtová, 2008)

V důsledku problémového chování žáka je mnohdy důležité si zajistit podporu rodičů. V takovém případě by měla být podána zpráva o situaci v rámci obecné informovanosti, ale i proto, že mohou poskytnout vhodné informace, které pomohou řešit problém. (Kyriacou, 1996)

Efektivní komunikace mezi rodiči a školou musí splňovat požadavky:

- a) oboustranná komunikace – obě strany jsou otevřené, vnímavé ke sdělením druhého
- b) srozumitelná komunikace – obě strany si rozumí, užívají srozumitelný slovník
- c) smysluplná komunikace – dohodnou se na společném cíli intervence

- d) stabilní komunikace – především ze strany pedagoga by měly být názory stálé (Vojtová, 2008)

Úlohou dospělých, rodičů, pedagogů a dalších zainteresovaných odborníků je pomoci dětem se zorientovat ve složitosti doby a nabídnout jim zdravé návody a lepší alternativy. V tom případě můžeme mluvit o primární prevenci anebo o předcházení vlivu sociálně patologických jevů, které by měly mít kořeny již v rodině. (Kunák, 2007)

3.3 Intervenční programy

Pod pojmem intervence si můžeme představit jakýkoliv zásah, kterým se snažíme změnit některou charakteristiku dítěte či celé skupiny. Základem intervence ve škole je kvalitní výuka a management třídy. Může se vztahovat již k vzniklému problému, ale také k problému, jenž může teprve vzniknout – tj. primární prevence. (Kluwer, 2009)

Intervence ve školním prostředí je druh speciální podpory žáků s problémy v chování, které má přechodný nebo dlouhodobý charakter. Účelem intervence ve škole je – přerušit, zastavit a změna nežádoucího trendu v chování těchto žáků. Tato cílená intervence je zaměřena na stereotypy v chování žáka a směřuje k aktualizaci jeho motivací a schopností. (Vojtová, 2008)

Intervence bývá obvykle individuální, nebo skupinová, krátkodobá nebo dlouhodobá. Forma intervence záleží na věku dítěte. U mladších dětí je vhodné použít konkrétní činnost, hru, pro starší školáky je hlavním prostředkem diskuse. Mnohdy bývá přínosné zapojit do intervence i rodinné prostředí. Mezi významné intervenční aktivity můžeme řadit přímou práci s klienty a třídami, účast a pořádání adaptačních kurzů na středních školách, diskuse, exkurzí, aj. (Kluwer, 2009)

Kyriacou (2005) dále uvádí, jak některé školy zavádí praktické programy v boji se záškoláctvím, nebo také se šikanou. Na žáky mohou působit motivační prvky: „Když opusťm na jeden den školu, může se stát, že“:

- a) budu pozadu s učením
- b) bude pro mě těžší navázat a udržet přátelství
- c) dosáhnu špatných výsledků při závěrečných zkouškách
- d) mohl bych se stát obětí šikany

- e) mohl bych se dostat do potíží s policií
- f) nebudu členem školní rady

Mezi další motivační prvky, které by měly ovlivňovat studenty, můžeme zařadit:

- a) odměny nebo prémie pro žáky, jenž si udrželi v určitém období stoprocentní docházku, např. diplomy, psací potřeby, vstupenky do kina, na fotbal nebo do bazénu
- b) soutěž v docházce mezi jednotlivými třídami s týdenním vyhodnocováním
- c) umožnění práce v programu proti záškoláctví žákům, kteří mají absence omluvené

Takové programy mají napomoci vytvoření školního klimatu, které pravidelnou docházku očekává, oceňuje a které brání vzniku subkultury, v níž by se mohlo záškoláctví rozvíjet. Ovšem nejúčinnější opatření proti záškoláctví je rychlé a konzistentní jednání a včasné informování rodičů, z čehož vyplývá, že škola ani rodiče tento problém nemohou ignorovat. (Kyriacou, 2005)

Autor popisuje další účinné opatření proti záškoláctví:

- a) zavedení přísných opatření musí být předmětem celoškolské politiky, do kterého by se měli zapojit všichni žáci, učitelé, rodiče, součástí projektů mohou být i spolupráce s policií, místními podniky a dalšími organizacemi.
- b) Škola by měla jednoznačně stanovit pravidla chování, aby se vyloučila šikana a negativní vliv spolužáků.
- c) Co se týče docházky žáků, měla by být zpracována elektronicky, což by mělo pomoci rozpoznat určité vzorce a příčiny absencí.
- d) Nutnost je řešit včas problémy žáků se čtením, psaním a základními početními úkony, doplnění zameškané výuky.
- e) Měly by být zpřístupněny zájmové činnosti (práce v družinách, kroužky, sportovní aktivity, atd.) (Kyriacou, 2005)

3.4 Poradenství ve škole

„Preventivní práci, poradenské intervence, poskytování opory a jiné formy pomoci mají na školách obvykle na starosti pedagogové s jasně vymezenými funkcemi. Dále tuto funkci může mít výchovný poradce, metodik prevence, školní psycholog, speciální pedagog, ale i třídní učitel. Vedení školy sehrává důležitou roli v řešení krizových situací. Vedení školy celý tým koordinuje a rozhoduje o závažných krocích.“ (Lazarová, 2005, s. 30)

Každý učitel je učitelem sociálních dovedností a zároveň je i výchovným poradcem. Do funkce učitele by mělo patřit pomáhat dětem vyrovnávat se s osobními problémy a činit rozhodnutí o tom, jak povedou svůj život. Pedagogové se liší stupněm důležitosti, který své poradenské roli dávají, rovněž i mírou, v níž jsou děti ochotny se s nimi radit o svých problémech. Děti hledají právě tyto dvě kvality, sympatii a důvěrnost, nikoliv znalost poradenských technik. (Fontana, 2003)

Děti se na svých školách setkávají i s takovými pedagogy, kteří v nich vyvolávají nejistotu. Mnohdy si nejsou jisti, zdali se jim mohou svěřit, aby si nezpůsobili ještě větší problémy. Jeden ze způsobů, jak se podobným situacím vyhnout je, zaměstnávat člena sboru, který má pouze poradenské úkoly a který vůbec neplní vyučovací nebo kázeňskou funkci. (Fontana, 2003)

Významnou součástí intervence ve školním prostředí je již zmíněná poradenská práce. Pedagog poskytuje žákovi záchytnou podporu v problémových situacích, kde ztrácí smysl orientace a neumí ji sám uspokojivě vyřešit. Je to dynamický proces, kdy délku a fáze intervence ovlivňují faktory - intenzita a složitost problému, motivace a vnímavost žáka, míra narušení stereotypů problémového chování, míra spolupráce a podpora rodičů a nesmíme opomenout kompetence pedagoga – poradce. (Vojtová, 2008)

Jakmile jsou běžné postupy, které používá pedagog, nedostačující ke zlepšení situace dítěte nebo třídy, nastupuje výchovný poradce, od kterého se očekává specializovaná pedagogická nebo psychologická pomoc. Intervence je prováděna výchovným poradcem v rozsahu svých časových možností, důležitější jsou v této oblasti jeho odborné kompetence. (Kluwer, 2009)

Výchovný poradce často pracuje s jedním žákem, ale i s celou třídou, rodiči nebo taky se svými kolegy. Při řešení problémů se výchovný poradce snaží měnit postupy, přístupy, klima, organizaci školní výuky a podmínky celé školy. Snaží se přizpůsobit dítě pod-

mínkám, ve kterých se vzdělává, nebo upravuje podmínky prostředí vzhledem k potřebám a možnostem dítěte. (Kluwer, 2009)

3.4.1 Role výchovného poradce ve škole

Výchovný poradce ve škole by se měl zabývat výchovnými potížemi žáků, měl by sledovat problémové jedince, dokázat komunikovat s rodiči problémových žáků, dát jim najevo, aby si uvědomili, kde je možná příčina takového chování jejich dítěte. (Martínek, 2009)

Výchovný poradce často pracuje s jedním žákem, ale i s celou třídou, rodiči nebo taky se svými kolegy. Při řešení problémů se výchovný poradce snaží měnit postupy, přístupy, klima, organizaci školní výuky a podmínky celé školy. Snaží se přizpůsobit dítě podmínkám, ve kterých se vzdělává, nebo upravuje podmínky prostředí vzhledem k potřebám a možnostem dítěte. (Kluwer, 2009)

Jakmile rodiče zjistí, že jejich dítě doprovází nějaké problémy, je dobré se obrátit na třídního učitele a hledat společně řešení. Pokud se tato spolupráce z nějakého důvodu nedaří, může rodič využít služby výchovného poradce. Nabízí pomoc při školním neúspěchu dítěte, při jeho obtížné adaptaci ve školním prostředí a výchovných obtížích. Výchovní poradci většinou prochází speciálním dvouletým vzdělávacím kurzem. (Pokorná, 2001)

Poradenství ve škole probíhá ve dvou základních úrovních, na úrovni třídy a školy. Na nejnižší úrovni se poradenská činnost týká třídního učitele, na úrovni školy tuto roli zaujímá výchovný poradce, speciální pedagog, nebo školní psycholog. I když jejich kompetence jsou odlišné, platí pro všechny zásady poradenské práce spojené s citlivým obsahem informací, zranitelností žáků, kterým jsou poradenské služby poskytovány. (Vojtová, 2008)

Poradce by se měl vyznačovat důvěryhodností a sympatií. Tyto kvality by měly být v rozhovorech mezi dítětem a poradcem zřejmé. Výchovný poradce by měl mít na mysli i další důležité zřetele. Jeho úkolem je povzbudit dítě, aby mluvilo a cítilo navozenou atmosféru důvěry. (Fontana, 2003)

Poradenské služby jsou v rámci školy zaměřené na prevenci a řešení výukových a výchovných obtíží, jevů rizikového chování a dalších problémů souvisejících se vzděláváním a s motivací k překonávání problémových situací. Poskytují zároveň informační a poradenskou podporu při výběru vhodného vzdělávání a pozdějšího profesního uplatnění.

Vytvářejí vhodné podmínky pro zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj žáků. (Kluwer, 2009)

Výchovný poradce zaujímá ve školním prostředí specifickou roli, která obnáší řadu poradenských, metodických a informačních aktivit. Tuto funkci přiděluje ředitel školy a svojí poradenskou činností získává řadu povinností, které nespadají do náplně práce běžného učitele. (Kluwer, 2009)

3.5 Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče můžeme řadit mezi školská zařízení. Zabývají se prevencí a řešením výchovných problémů, negativních jevů u dětí a poruch chování. Cílem je zmírnovat a odstraňovat příčiny a důsledky již rozvinutých poruch chování. (Kluwer, 2009)

Při řešení obtížných situací s problémovými žáky, ale i jiných nestandardních školních situací se pedagogové prostřednictvím vedení školy obracejí s žádostí o pomoc na vnější subjekty školy. Školám jsou nabízena školská poradenská zařízení nebo jiné školské instituce jako jsou střediska výchovné péče, které zajišťují spíše tu sekundární prevenci. (Lazarová, 2005)

Tyto služby poskytují bezplatné diagnostické, preventivně – výchovné a poradenské služby dětem a mládeži, pedagogům a rodičům. Zabývají se prevencí a řešením výchovných problémů, poruch chování a negativních jevů, se kterými se potýkají děti a mladiství. Střediska výchovné péče při řešení výchovných problémů pracují s přímými účastníky konfliktu, s třídními kolektivy, s rodiči a pedagogy. (Vágnerová a kol., 2009)

Jsou pro děti a mládež zařízení na hranici denního a dlouhodobého pobytu, nabízejí dětem ambulantní a internátní péči, ale taky i jednorázovou pomoc v krizové situaci. Dětem s poruchami chování poskytují všestrannou preventivně výchovnou péči, rodičům a pedagogům nabízejí konzultace a odborné vedení, zajišťují prevence a terapii. Pobyt je zcela dobrovolný. (Vágnerová, 2005)

Všestranná preventivně výchovná péče pro děti a mládež s negativními společenskými projevy by měla být poskytována právě již v zmíněném středisku výchovné péče. Střediska mohou být dle zákona státním nebo soukromým zařízením, které nabízejí pomoc dětem a mládeži ve věku 10 – 26 let. Nabízí péči dětem, u kterých vzniká závislost na al-

koholu, drogách, patologickém hráčství, nebo taky dětem v krizových situacích v souvislosti s rodinnou situací, nebo školou. (Matoušek, Kroftová, 2003)

O děti a mládež s výchovnými problémy se starají kurátoři pro mládež, což jsou pracovníci sociálního referátu obecního úřadu nebo úřadu městské části. Zabývají se dětmi a mladistvými s opakovanými poruchami chování závažnějšího rázu, nebo taky těmi, kteří se již dopustili nějakého přestupku nebo dokonce trestního činu. O pomoc může požádat i školská instituce. Po zjištění okolností doporučí kurátor vhodné řešení. (Vágnerová, 2005)

Střediska výchovné péče řeší kromě problematiky záškoláctví také šikanu, krádeže, útěky z domova, členství v rizikových vrstevnických skupinách, výchovné problémy v rodinách a s nimi související okruhy problémů. Nevěnují se však problematice zneužívání návykových látek. (Kluwer, 2009)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

Před realizací výzkumu jsem si vytvořil projekt výzkumu, který mi pomohl utvořit jeho základy. Při jeho tvorbě jsem nejprve přemýšlel nad podstatou výzkumu, dále bylo nutné zvolit si druh výzkumu, vhodné výzkumné metody, musel jsem rovněž vybrat výzkumný problém a výzkumné otázky vedlejší. Do této části práce zařazuji také výběr výzkumného vzorku a jeho četnost.

4.1 Druh výzkumu

Vzhledem ke zvolenému výzkumnému problému jsem usoudil, že bude ideální pracovat s kvantitativními daty, tudíž jsem zvolil kvantitativní druh výzkumu.

Chráška (2007) uvádí, že tento kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum lze vymežit jako záměrnou a systematickou činnost, kde se empirickými metodami zkoumají (ověřují, verifikují a testují) hypotézy o vztazích mezi pedagogickými jevy.

Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji, které se dají matematicky zpracovat. Díky kvantitativnímu výzkumu máme možnost precizního a jednoznačného vyjádření výzkumných údajů v podobě čísel. Tento druh výzkumu zjišťuje množství, rozsah, frekvenci výskytu jevů. (Gavora, 2000)

4.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Pro svůj výzkum jsem zvolil výzkumný problém, který zní: „*Jakou roli hraje rodinné prostředí na výskyt záškoláctví na vybraných středních školách ve zlínském kraji?*“

Tato formulace výzkumného problému má spíše obecnější charakter, proto bylo žádoucí uvést další dílčí výzkumné otázky, které se budou zabývat konkrétními faktory, jenž se podílí na rodinném prostředí:

1. *Existuje statisticky významný rozdíl mezi úplností rodiny a výskytem záškoláctví?*

Je důležité, abych uvedl proměnné, neboť se jedná o vztahový výzkumný problém. První proměnnou je v tomto případě úplnost rodiny, což je nezávislá proměnná. Druhá proměnná je výskyt záškoláctví. Jedná se o závislou proměnnou.

2. *Existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy a výskytem záškoláctví?*

První proměnnou je u této otázky styl výchovy (nezávislá proměnná), druhá proměnná je výskyt záškoláctví (závislá proměnná).

3. *Jaký je vztah mezi ekonomickou situací rodiny a výskytem záškoláctví?*

Zde je první proměnnou ekonomická situace rodiny (nezávislá proměnná) a druhá výskyt záškoláctví (závislá proměnná).

4. *Jakým způsobem probíhá pobyt za školou u studentů středních škol?*

5. *Jaké jsou nejčastější příčiny záškoláctví u studentů středních škol?*

6. *Jakým způsobem probíhá omluvení absence u záškoláků?*

7. *Jaký je výskyt záškoláctví a ostatních sociálně patologických jevů na středních školách ve zlínském kraji?*

8. *Jak studenti středních škol ve zlínském kraji vnímají prevenci věnovanou sociálně patologickým jevům?*

Zatímco 1., 2. a 3. dílčí výzkumná otázka má vztahový charakter, 4. - 8. výzkumná otázka má charakter popisný, tudíž u ní nejsou uvedeny proměnné.

4.3 Cíle výzkumu a formulace hypotéz

Cílem daného výzkumu je zjistit souvislosti mezi rodinným prostředím a výskytem záškoláctví. Mezi zkoumané faktory rodinného prostředí jsem zvolil následující: úplnost rodiny, styl výchovy a ekonomickou situaci rodiny. Vycházím z výzkumných otázek, ze kterých jsem vytvořil následující hypotézy, jejichž vyhodnocení bude rovněž cílem výzkumu:

H1: „Předpokládám, že četnosti záškoláků středních škol pocházejících z úplné a neúplné rodiny se liší.“

H2: „Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy a výskytem záškoláctví.“

H3: „Předpokládám, že četnost záškoláctví u studentů středních škol je závislá na ekonomické situaci rodiny.“

4.3.1 Dílčí cíle výzkumu

Dílčím cílem výzkumu je vytvoření celkového srovnání sociálně patologických jevů objevujících se na vybraných středních školách ve zlínském kraji. V rámci výzkumu chci také zjistit, který nežádoucí jev se bude objevovat na středních školách nejvíce a který nejméně.

V poslední řadě se budu snažit zmapovat problematiku záškoláctví na středních školách ve zlínském kraji a proniknout do hloubky tohoto problému. Budu zjišťovat frekvenci, motivaci a příčiny, které studenty vedou k tomuto sociálně patologickému jevu. V poslední části výzkumu se budu zabývat prevencí záškoláctví.

4.4 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek je tvořen studenty středních škol. Zaměřil jsem se pouze na studenty středních škol ve zlínském kraji. Byli dotazováni studenti všech 4 ročníků k vyplnění výzkumného dotazníku.

Oslovil jsem celkem 5 středních škol, ale výzkum mi byl umožněn pouze na 3 středních školách, které mi stačily k realizaci výzkumu. Jedná se o gymnázium, střední hotelovou školu a střední průmyslovou školu. Zástupci středních škol si přáli být v anonymitě, tudíž nebudu uvádět jejich názvy. Jedná se o výběrový soubor. Školy jsem vybíral převážně podle dostupnosti a sympatií.

Otázky z dotazníku č. 1. a 2. zjišťovaly informace vztahující se k výzkumnému vzorku.

Otázka č. 1 zjišťovala zastoupení mužů a žen ve zkoumaném celku.

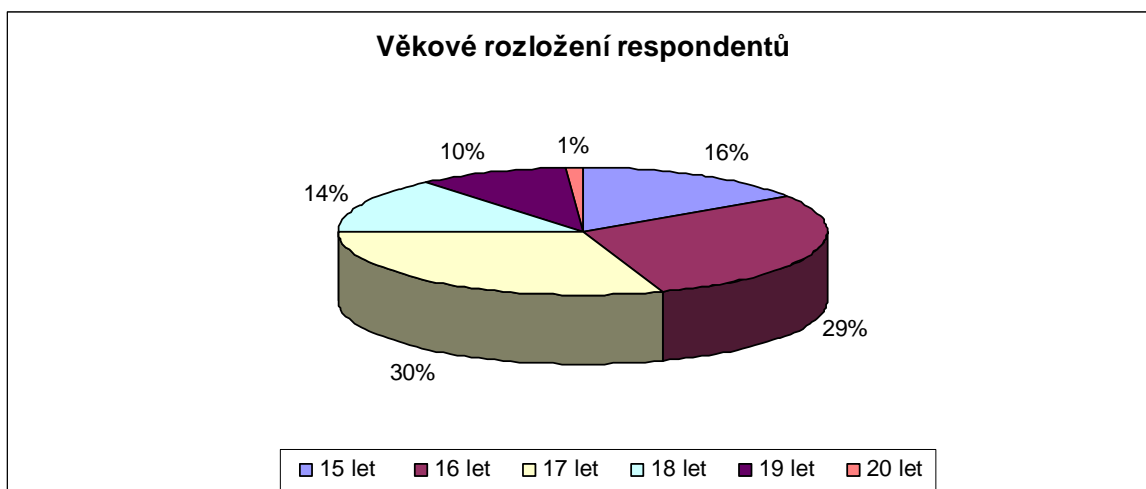
Tabulka 1 Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet respondentů	%
Muži	119	48
Ženy	127	52
Celkem	246	100

Z uvedené tabulky 1 můžeme vyčíst, že celkový počet respondentů je 246. Z celkového počtu se výzkumu zúčastnilo 52 % žen a 48 % mužů. V číselném vyjádření je to 127 žen a 119 mužů.

Otázka č. 2 měla za úkol zjistit věkové rozložení respondentů.

Graf 1 Věkové rozložení respondentů

Z uvedeného grafu 1 jde vidět, že dotazovanými byli častěji nižší ročníky středních škol. Nejvíce respondentů bylo ve věku 17 let (30 %), druhou nejpočetnější skupinou byli respondenti, kteří dovršili 16 let (29 %). Z toho můžeme vydedukovat, že se výzkumu zúčastnilo nejvíce studentů 1. a 2. ročníku. 16 % dotázaných mělo 15 let, ve věku 19 let odpovídalo 10 % respondentů a nejméně početnou skupinou je 1 % studentů, kterým bylo 20 let.

4.5 Výzkumná metoda

Pro sběr kvantitativních dat jsem zvolil formu dotazníku vlastní konstrukce (viz. Příloha P I.) Výzkum pomocí dotazníku jsem vybral z toho důvodu, protože jsem chtěl oslovit dostatečně široký počet respondentů. Takovýmto způsobem se mi podařilo zajistit rozsáhlé množství potřebných informací.

Metodu dotazníku jsem si vybral i z těch důvodů, které uvádí (Hendl, 2005) ve své publikaci. Tímto způsobem zajistím relativně rychlý a přímočarý sběr dat, získám přesná numerická data, se kterými následně můžu pracovat a v poslední řadě vidím značnou výhodu v tom, že je ideální pro zkoumání velkých skupin.

Jak uvádí Gavora (2000) dotazník slouží pro hromadné získávání údajů. Díky dotazníku můžeme získat velké množství informací při krátké časové dotaci. Dále uvádí, že dobrý dotazník by měl mít pevnou strukturu a většinou bývá rozdělen na tři části.

Výzkumný dotazník mám taky rozdělen na tři části. Ve vstupní části seznamuji studenty, za jakým účelem je dotazník sestaven. Je zdůrazněna anonymita dotazníku, čímž nenaruším soukromí respondenta. Druhá část zahrnuje vlastní otázky. Nejdříve se dotazuji na otázky, které mi podávají informace o respondentech, poté přecházím ke zkoumané problematice. V poslední části dotazníku mám poděkování všem zúčastněným respondentům za spolupráci.

Respondenti odpovídali na 24 otázek. Otázky 1. – 5. měly za úkol zjistit informace o respondentech v obecné rovině. Další otázky 6. – 18. se zabývaly problematikou záško-láctví, hledaly odpovědi na otázky týkající se příčin, způsobů, frekvencí a prevence záško-láctví. Zbývající otázky dotazníku zjišťovaly výskyt jednotlivých sociálně patologických jevů na středních školách. Dotazník byl tvořen uzavřenými i polozavřenými otázkami.

Výzkum byl uskutečněn v březnu roku 2011. Jemu předcházela předvýzkum, kterého se zúčastnilo 10 studentů středních škol ze svého blízkého okolí. Tímto způsobem jsem chtěl zjistit, zdali mám dotazník v pořádku, zdali jsou nabízené možnosti vyhovující a můžu jej použít ve svém výzkumu. Předvýzkum neukázal žádné velké neshody, tudíž jsem se mohl pustit do realizace výzkumu na středních školách.

5 REALIZACE VÝZKUMU

Problematika záškoláctví je aktuálním tématem mnoha škol, které je potřeba řešit. Mnohdy je považováno za kriminogenní faktor. Na osobnost jedince ve školním věku působí mnoho faktorů, které jej mohou ovlivňovat v jeho chování. Mezi značné vlivy, které působí na děti ve školním věku, můžeme zařadit vliv rodiny a školy. Vliv rodinného prostředí je široký pojem, proto se budu v tomto ohledu zabývat konkrétními faktory, které utváří rodinné prostředí. Větší pozornost budu věnovat rodinným faktorům – úplnost rodiny, styl výchovy a ekonomické situaci rodiny.

5.1 Způsob zpracování a vyhodnocení dat

Metoda dotazníku mi přinesla velké množství dat, se kterými jsem mohl pracovat. Data jsem postupně zaznamenal, vyhodnocoval a analyzoval. Každou otázku zpracuji a vyhodnotím pomocí grafů, tabulek a slovních komentářů.

Pro lepší přehlednost a uvedení do problematiky budu aplikovat ke zpracování a vyhodnocení dotazníkové techniky nejdříve deskriptivní zpracování dat. Vztahové výzkumné otázky budu vyhodnocovat pomocí testu nezávislosti (chí – kvadrát), kterým budu zjišťovat souvislosti mezi proměnnými. Ke zpracování dat jsem využil program Excel. Dle získaných výsledků stanovím závěry výzkumu.

5.2 Deskriptivní zpracování dat

Otázka č. 3. S kým žiješ?

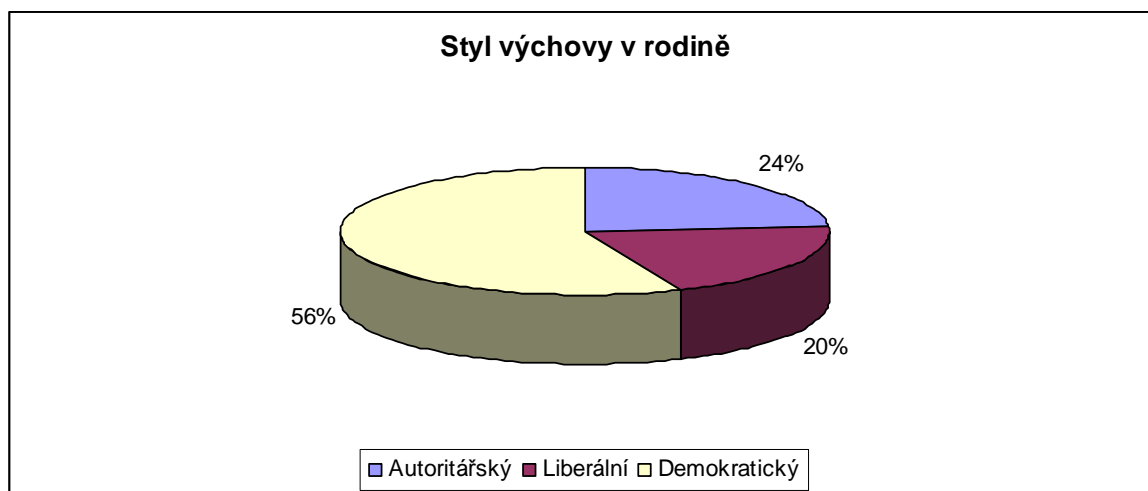
Tabulka 2 Úplnost rodiny

Úplnost rodiny	Počet respondentů	%
S oběma rodiči	164	67
S matkou	63	25,6
S otcem	18	7
S jinou osobou	1	0,4
Celkem	246	100

67 % dotázaných uvedlo, že žije v úplné rodině, s oběma rodiči. Dalších 25,6 % žije pouze s matkou. S otcem žije 7 % respondentů a 0,4 % uvedlo možnost, že žije s jinou osobou. Z výsledků můžeme vyčíst, že dvě třetiny studentů (67 %) vyrůstají v úplné rodině a zbývajících 33 % respondentů žije v rodině neúplné.

Otázka č. 4. Jaký styl výchovy převládá ve Vaší rodině?

Graf 2 Styl výchovy v rodině

Při zjišťování stylu výchovy v rodině jsem zjistil, že 56 % respondentů je vychováváno v demokratickém stylu. 24 % studentů přiznalo autoritářský styl výchovy a 20 % dotázaných uvádí liberální výchovu.

Otázka č. 5. Jaký je přibližný měsíční příjem ve Vaší rodině?

Tabulka 3 Příjem rodiny

Příjem rodiny	Počet respondentů	%
0 - 20 000 Kč	39	16
20 001 - 30 000 Kč	85	35
30 001 - 40 000 Kč	65	26
40 001 Kč a více	57	23
Celkem	246	100

Z tabulky 3 můžeme vysledovat, že největší zastoupení (35 %) mají rodiny s příjmem 20 001 -30 000 Kč. Za nimi následuje příjmová skupina 30 001 – 40 000 Kč v počtu 26 % dotázaných. O něco méně studentů (23 %) uvedlo, že měsíční příjem rodiny činí 40 001 Kč a více. Nejméně početnou skupinou (16 %) je příjem rodiny 0 -20 000 Kč. Z výsledné tabulky nám vyplývá, že respondenti se rozdělili na dvě přibližné poloviny. První polovina respondentů (51 %) žije v domácnosti s příjmem do 30 000 Kč. Druhá půlka (49 %) přiznává příjmy nad 30 000 Kč.

Otázka č. 6. Chodíš rád do školy?

Tabulka 4 Obliba školy

Obliba školy	Počet respondentů	%
Velmi rád	27	10
Spíše rád	112	46
Spíše nerad	71	29
Nerad	36	15
Celkem	246	100

Tabulka 4 uvádí informace. Nejvíce studentů zvolilo na otázku oblíbenost školy možnost spíše rád (46 %). 29 % respondentů odpovědělo, že do školy chodí spíše neradi. 15 % studentů jsi bylo svou odpovědí jisto a uvedli, že chodí do školy neradi. Jak výzkum ukázal, byli i takoví studenti, kteří chodí do školy velmi rádi (10 %).

Otázka č. 7. Zajímají se rodiče o Tvé studium?

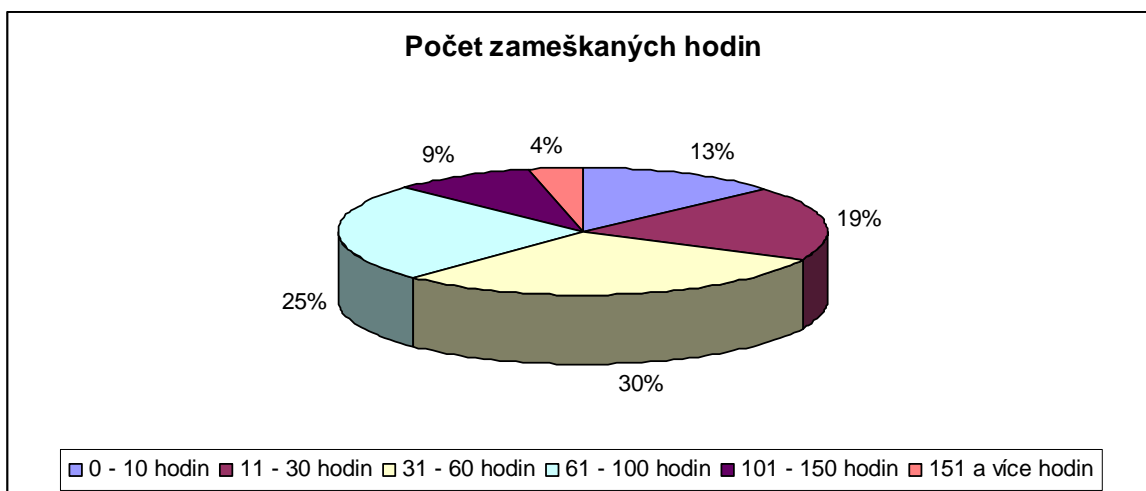
Graf 3 Zájem rodičů o studium dítěte

Z grafu vyplývá, že polovina (50 %) rodičů se zajímá o studium svých dětí. 43 % studentů uvedlo odpověď spíše ano. Pouze 5 % respondentů uvedlo možnost spíše ne a pouhá 2 % že vůbec ne. Je uspokojiví, že celých 93 % rodičů jeví zájem o studium jejich dětí.

Otázka č. 8. Kolik jsi měl/a celkem zameškaných hodin v posledním pololetí Tvého studia?

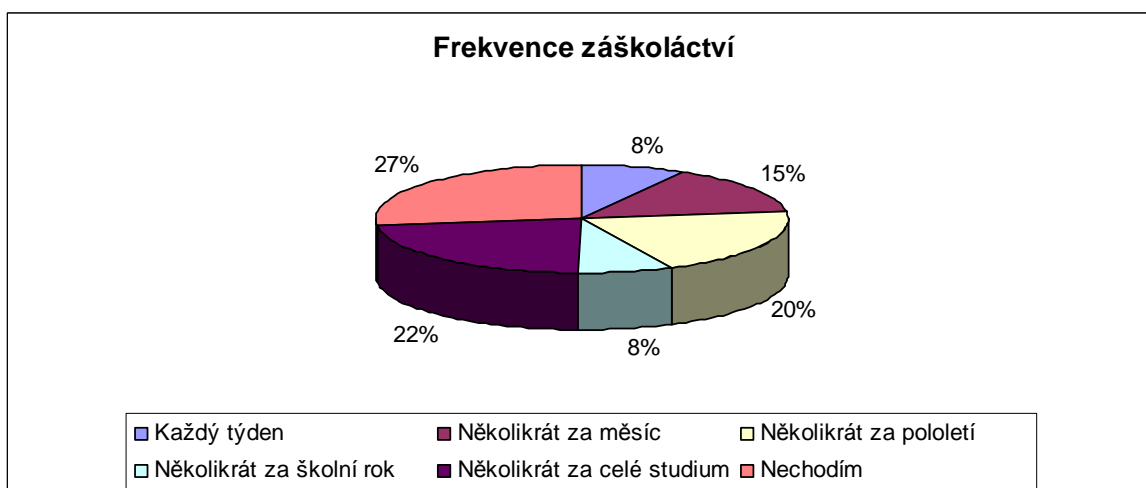
Graf 4 Počet zameškaných hodin

30 % respondentů uvádí 31 – 60 zameškaných hodin. Přesně čtvrtina (25 %) studentů zameškala 61 – 100 hodin. Následuje skupina s 11- 30 ti zameškanými hodinami, těchto respondentů je 19 %. Nejmenší počet zameškaných hodin, tj. 0 – 10 h, uvedlo 13 % studentů. Velký počet zameškaných hodin – 101 – 150 h udává 9 % dotázaných. Velmi vysoký počet hodin (nad 150 h) přiznalo 4 % studentů.

Otázka č. 9. Jak často chodíš za školu?

Graf 5 Frekvence záškoláctví

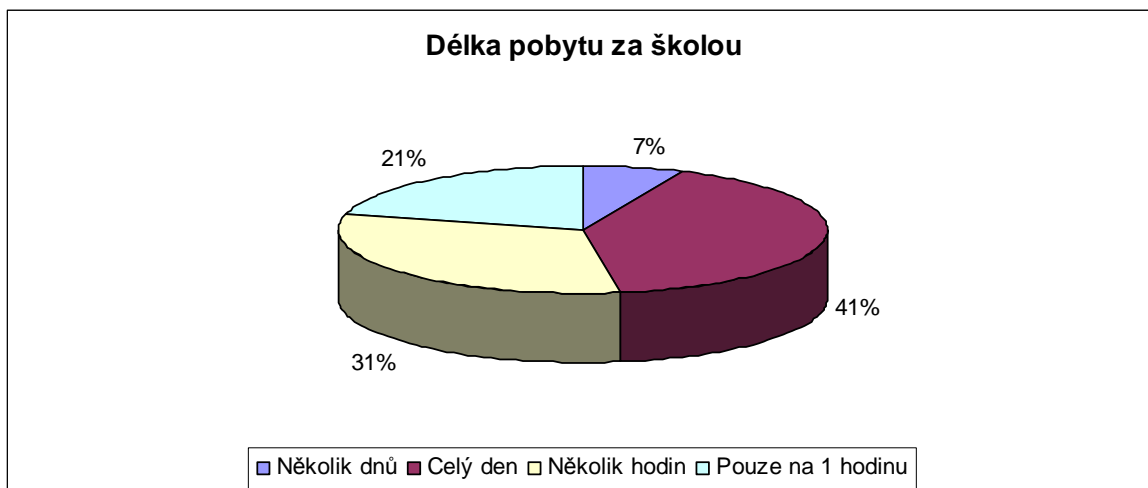

Z grafu 5 můžeme vysledovat, že velká část 73 % respondentů chodí za školu a 27 % studentů nechodí. Největší skupina ze záškoláků (22 %) se ocitne za školou několikrát za celé studium. 20 % respondentů jde za školu několikrát za pololetí. 15 % se dopouští

záškoláctví několikrát za měsíc a shodných 8 % dotázaných přiznalo každotýdenní záškoláctví a stejným počtem 8 % odpovědělo, že několikrát za školní rok.

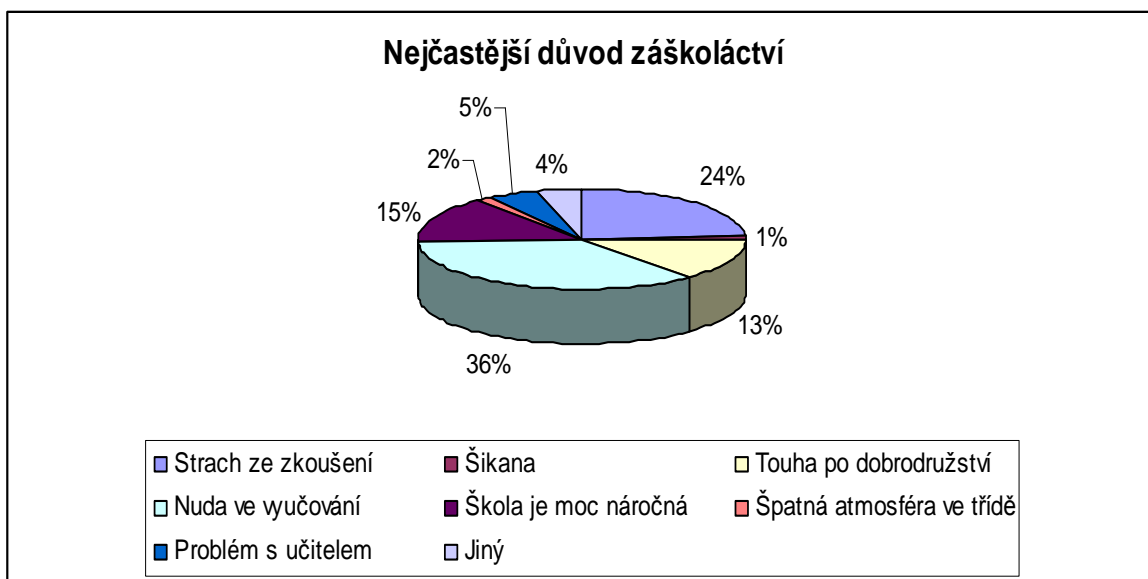
Otázka č. 10. Na jak dlouhou dobu chodíš za školu?

Graf 6 Délka pobytu za školou

Na tuto otázku odpovědělo nejvíce respondentů (41%), že jejich doba pobytu za školou bývá i celý den. 31 % studentů odchází za školu na několik hodin. 21 % chybí ve škole pouze 1 hodinu a zbývajících 7 % záškoláků si dovolí absentovat i několik dní.

Otázka č. 11. Jaký je Tvůj nejčastější důvod chození za školu?

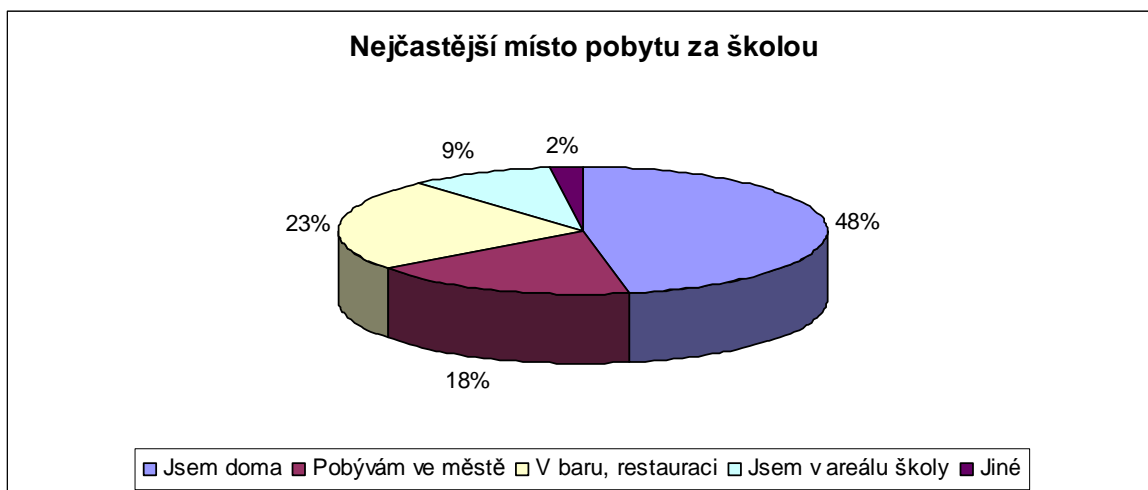

Graf 7 Nejčastější důvod záškoláctví

Jako nejčastější důvod záškoláctví studenti nejvíce (36 %) uvedli nudu ve vyučování. 24 % studentů odchází za školu kvůli strachu ze zkoušení. 15 % považuje vyučování za příliš náročné. Dalších 13 % studentů uvádí důvod záškoláctví touhu po dobrodružství. Další důvody nebyli příliš udávány u studentů. Jednalo se o tyto důvody – problém s učitelem (5 %), možnost jiné uvedlo 4 %, špatná atmosféra 2 % a 1 % důvod šikana. Studenti, kteří zaznamenali jinou možnost, uvedli, že jezdí místo školní docházky s rodiči na zimní nebo letní dovolenou.

Otázka č. 12. Kde nejčastěji trávíš čas za školou?

Graf 8 Nejčastější místo pobytu za školou

Graf 8 signalizuje, že téměř polovina (48 %) studentů, kteří chodí za školu, nalézá útočiště doma. Necelá čtvrtina (23 %) se uchýlí do restaurace nebo baru. Třetí nejčastější odpověď na tuto otázku (18 %) je pobyt ve městě. 9 % záškoláků pobývá přímo v areálu školy a zbývajících 2 % respondentů označilo odpověď jinou, ale nevedli již nic konkrétního.

Otázka č. 13. Vědí rodiče o tom, když jdeš za školu?

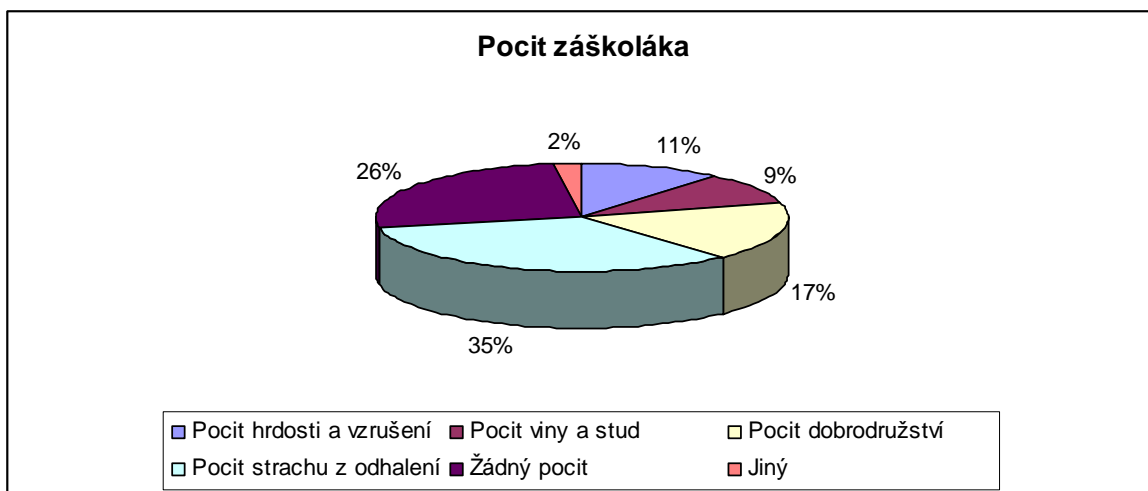
Tabulka 5 Vědomí rodičů o záškoláctví

Vědomí rodičů o záškoláctví	Počet respondentů	%
Ano	72	40
Ne	107	60
Celkem	179	100

Vzhledem k očekávání je poměrně vysoký podíl (40 %) rodičů, kteří o záškoláctví svých dětí vědí. 60 % respondentů odpovědělo, že jejich rodiče v případě záškoláctví nic netuší.

Otázka č. 14. Jaký prožíváš pocit, když jsi za školou?

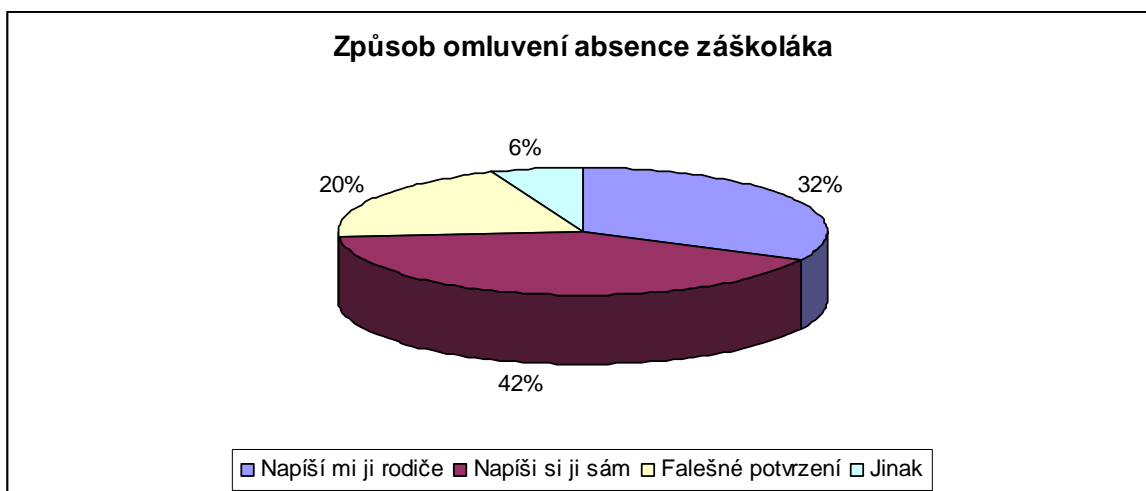
Graf 9 Pocit záškoláka

Největší část (35 %) respondentů odpovědělo, že se bojí odhalení. 26 % studentů neprožívá žádné výjimečné pocity. Další nejčastější odpověď byla 17 % pocit dobrodružství, 11 % odpovědělo pocit hrdosti a vzrušení. 9 % respondentů se stydělo a cítilo se provinile. Studenti využili i jinou možnost ve 2 % a to jako pocit svobody a pocit odpočinku.

Otázka č. 15. Jakým způsobem probíhá Tvá omluvenka absence, když jsi za školou?

Graf 10 Způsob omluvení absence záškoláka

Z uvedeného grafu 10 můžeme vysledovat, že největší část respondentů (42 %) si omluvenku napíše sama. 32 % studentům napíše omluvenku za pobyt za školou přímo rodiče. Falešné potvrzení si sežene 20 % záškoláků a 6 % studentů zvolilo možnost jinak, kde uvedli, že omluvenku nepotřebovali, neboť je vyučující nezapsali do třídní knihy.

Otázka č. 16. Jaký je nejčastější důvod Tvé omluvy, když jsi za školou?

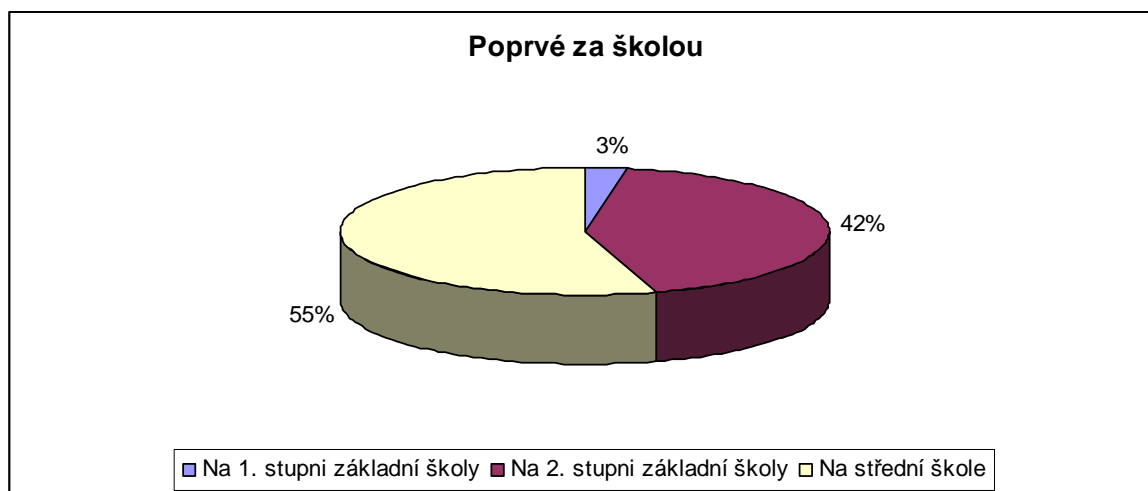
Tabulka 6 Důvod omluvení studenta za školou

Důvod omluvení studenta za školou	Počet respondentů	%
U lékaře	78	43
Nevolnost	61	34
Rodinné důvody	21	12
Nemoc	16	9
Jiné	3	2
Celkem	179	100

Záškoláci na středních školách nejčastěji uvádí důvod omluvení, že byli u lékaře (43 %). Druhou nejčastější omluvenkou byla nevolnost 34 %. S omluvenkou z rodinných důvodů přichází 12 % studentů. Na nemoc se vmlouvá 9 % dotázaných. Jiný důvod uvedly 2 %, ale neuvedli již jaký.

Otázka č. 17. Kdy jsi šel/šla poprvé za školu?

Graf 11 Poprvé za školou

Nejpočetnější zastoupení (55 %) respondentů šlo poprvé za školu až na střední škole. 42 % dotázaných bylo poprvé za školou už na druhém stupni základní školy a 3 % studentů dokonce uvedlo, že se dopustili záškoláctví již na prvním stupni základní školy.

Otázka č. 18. Co myslíš, že by se mělo dělat pro minimalizaci záškoláctví na Vaší škole?

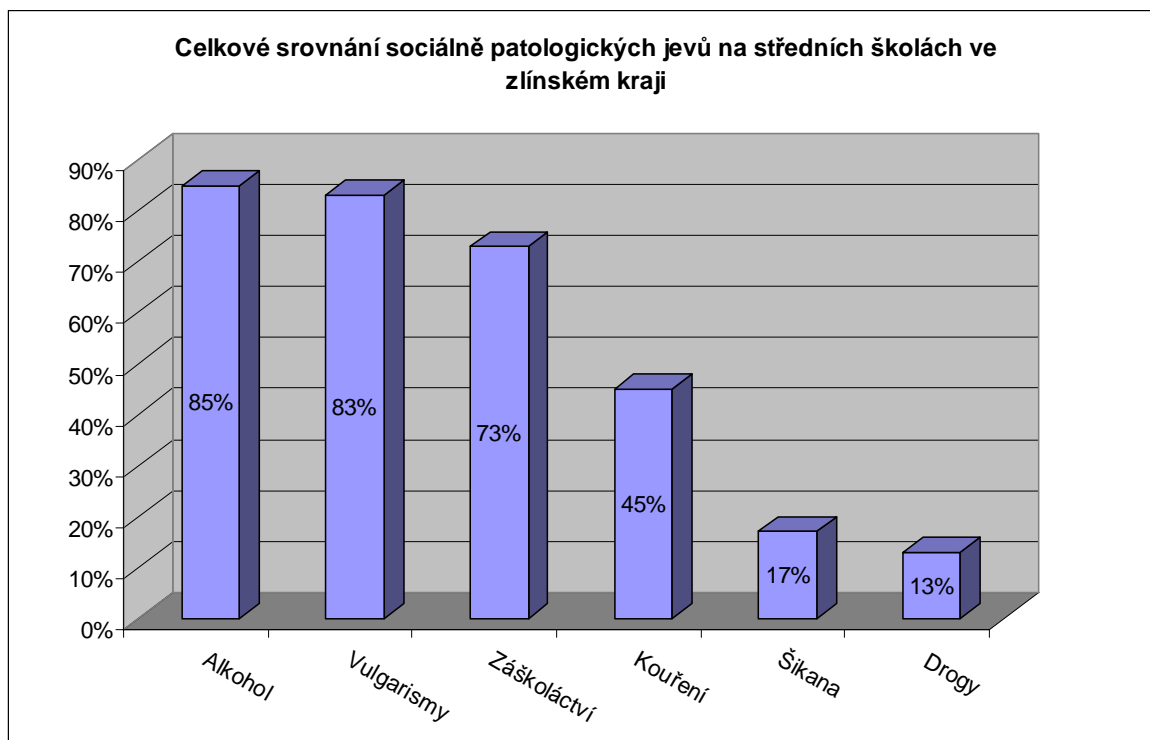
Tabulka 7 Minimalizace záškoláctví

Minimalizace záškoláctví	Počet respondentů	%
Sledování docházky	84	34
Nic nedělat	50	21
Lepší spolupráce učitelů s rodiči	42	17
Vysoké tresty	37	15
Zvýšení tlaku na kázeň třídy	30	12
Jiné	3	1
Celkem	246	100

Nejvíce respondentů (34 %) si myslí, že by v boji proti záškoláctví pomohlo důslednější sledování docházky ze strany pedagogů. 21 % studentů by na momentální situaci nic neměnilo, patrně jim současný stav vyhovuje. Lepší spolupráci učitelů s rodiči by doporučilo 17 % respondentů. 15 % studentů se domnívá, že by záškoláctví snížilo zavedení vysokých trestů. Možnost zvýšení tlaku na kázeň třídy vybralo 12 % a poslední nabízenou jinou možnost udalo 1 % studentů, kteří by chtěli atraktivnější a zábavnější výuku.

Otázky č. 9., 19., 20., 21., 22. a 23. zjišťovaly výskyt sociálně patologických jevů na školách

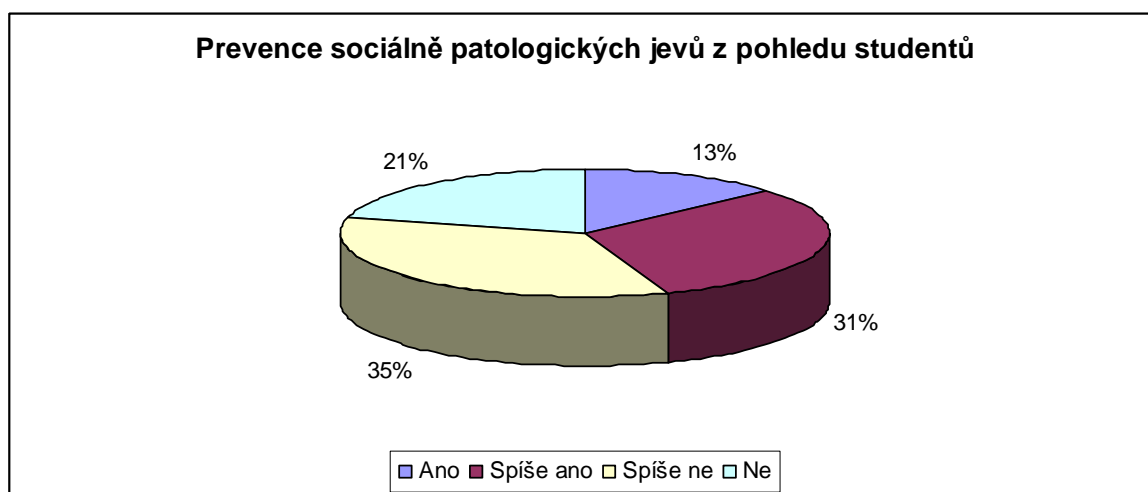
Graf 12 Celkové srovnání sociálně patologických jevů na SŠ ve zlínském kraji

Na čelních pozicích v celkovém srovnání sociálně patologických jevů, se s podobným výsledkem vyskytuje užívání alkoholu 85 % a používání vulgarismů 83 %. Velmi častým jevem je rovněž chození za školu 73 %. Dále z výsledků vyplývá, že 45 % studentů středních škol užívá tabákové výrobky. Překvapilo mě, že 17 % uvedlo, že někdy byli původcem šikany. 13 % respondentů se přiznalo, že někdy zkusili drogu. Přestože je naší legislativou zakázáno používání alkoholu a tabákových výrobků do 18 – ti let, tak tyto sociálně patologické jevy mají poměrně významné zastoupení u studentů středních škol.

Otázka č. 24. Myslíš si, že je na Vaší škole věnována ze strany pedagogů dostatečná pozornost k prevenci sociálně patologických jevů (záškoláctví, šikana, alkohol, aj.)?

Graf 13 Prevence sociálně patologických jevů z pohledu studentů

Při zjišťování pohledu studentů na prevenci sociálně patologických jevů na jejich školách jsme zjistili tyto skutečnosti. 56 % studentů středních škol si nemyslí, že by škola měla preventivní opatření. Naopak 44 % respondentů vnímá úsilí školy v předcházení patologickým jevům.

5.3 Statistické zpracování dat

V následující části použiji k vyhodnocování výzkumných otázek č. 1. 2. a 3. metodu chí - kvadrátu. Nejdříve si stanovím nulovou a alternativní hypotézu k výzkumné otázce. Následně zaznamenám získaná data do tzv. kontingenční tabulky. Do tabulky budu doplňovat pozorované četnosti (P) a očekávané četnosti (O). V pravé a spodní části tabulky budou uvedeny okrajové, neboli marginální četnosti. Jedná se o součty četností v jednotlivých sloupcích a řádcích kontingenční tabulky. Očekávané četnosti spočítáme, že vynásobíme marginální četnosti v jednotlivých řádcích na pravé straně a sloupcích na spodní části tabulky a vydělíme celkovou četností. Následně spočítáme hodnotu každého pole dle vzorce $(P - O)^2 / O$, následně tyto hodnoty sečteme a vyjde nám výsledná hodnota χ^2 . Před porovnáváním vypočítané hodnoty a následné ověření nulové hypotézy, musíme určit počet stupňů volnosti podle vzorce $f = (r - 1) \cdot (s - 1) = (2 - 1) \cdot (3 - 1)$. Uvedené indicie r znamená počet řádků a s počet sloupců v tabulce. Jakmile známe počet stupňů volnosti a stanovenou hladinu významnosti, můžeme vyhledat kritickou hodnotu testovaného

kritéria ve statistických tabulkách. Porovnáme kritickou hodnotu s výslednou hodnotou χ^2 a vyvodíme závěry. Pokud je vypočítaná hodnota menší než kritická hodnota, přijímáme tvrzení nulové hypotézy. Alternativní hypotézu přijímáme, jakmile je vypočítaná hodnota větší nebo rovna hodnotě kritické.

5.4 Ověřování hypotéz

Hypotéza č. 1:

„Předpokládám, že četnosti záškoláků středních škol pocházejících z úplné a neúplné rodiny se liší.“

Nejprve jsem formuloval obě hypotézy (tzn. nulovou H_0 a alternativní H_A)

H_0 : Četnosti záškoláků středních škol pocházejících z úplné a neúplné rodiny jsou zhruba stejné.

H_A : Četnosti záškoláků středních škol pocházejících z úplné a neúplné rodiny se liší.

Hypotézu č. 1 jsem ověřoval pomocí testu nezávislosti chí – kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Jedná se o zvláštní případ kontingenční tabulky o dvou řádcích a dvou sloupcích, přičemž mohou nabývat pouze dvou alternativních kvalit.

Tabulka 8 Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti chí – kvadrát k výzkumné otázce č. 1

	Úplná rodina	Neúplná rodina	Σ
Záškolák	110 (a)	69 (b)	179
„Nezáškolák“	54 (c)	13 (d)	67
Σ	164	82	246

Čtyřpolní tabulka má 1 stupeň volnosti, proto vypočítanou hodnotu χ^2 srovnáváme s kritickou hodnotou pro 1 stupeň volnosti se zvolenou hladinou významnosti 0,01.

V tomto případě nulovou hypotézu mohu ověřit dle následujícího vzorce:

$$\chi^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a + b) \cdot (a + c) \cdot (b + d) \cdot (c + d)} = 246 \cdot \frac{(1430 - 3726)^2}{(110 + 69) \cdot (110 + 54) \cdot (69 + 13) \cdot (54 + 13)} = 8,04$$

Získanou hodnotu 8,04 jsem srovnal s kritickou hodnotou, která je zaznamenána ve statistických tabulkách. Nulovou hypotézu lze odmítnout, pokud vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než hodnota kritická, která je 6,635.

Z výsledků vyplývá, že: vypočítaná hodnota 8,04 > kritická hodnota 6,635

Tudíž **odmítáme nulovou hypotézu** a můžeme říct, že:

Četnosti záškoláků středních škol pocházejících z úplné a neúplné rodiny se liší.

Hypotéza č. 2:

Hypotézu č. 2 jsem vyhodnocoval pomocí testu nezávislosti (chí – kvadrát). Díky tomuto statistického testu významnosti jsem ověřil, zda četnosti získané dotazníkovým šetřením se liší od očekávaných četností odpovídajících nulové hypotéze.

„Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy a výskytem záškoláctví.“

Nejprve jsem si stanovil obě hypotézy (tzn. nulovou H_0 a alternativní H_A)

H_0 : Mezi stylem výchovy v rodině a četností studentů, kteří chodí za školu, neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A : Existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy v rodině a četností studentů, kteří chodí za školu.

Tabulka 9 Kontingenční tabulka k výzkumné otázce č. 2

	Autoritativní	Liberální	Demokratický	Σ
Záškolák	35 (42,93)	39 (34,93)	105 (101,14)	179
„Nezáškolák“	24 (16,07)	9 (13,07)	34 (37,86)	67
Σ	59	48	139	246

Nulovou hypotézu jsem ověřoval pomocí vzorce:

$$\chi^2 = \frac{(P - O)^2}{O}$$

χ^2 - testové kritérium chí – kvadrát

P - pozorovaná četnost

O – očekávaná četnost

$$\chi^2 = 1,465 + 0,474 + 0,147 + 3,913 + 1,267 + 0,394 = \mathbf{7,66}$$

Počet stupňů volnosti:

$$f = (r - 1) \cdot (s - 1) = (2 - 1) \cdot (3 - 1) = 2$$

Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 7,66$ je ukazatelem rozdílu mezi pozorovanou a očekávanou četností. Dále jsem porovnával vypočítanou hodnotu s tzv. kritickou hodnotou ve statistických tabulkách. Stanovil jsem hladinu významnosti a počet stupňů volnosti. V mém případě to byla hladina významnosti 0,05 a počet stupňů volnosti je 2.

Pro stupeň volnosti 2 a hladinu významnosti 0,05 máme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu $\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$.

Jestliže je vypočítaná hodnota menší než kritická hodnota ve statistických tabulkách, je nutné přijmout nulovou hypotézu. Z toho by vyplývalo, že mezi proměnnými není statisticky významný rozdíl, vztah nebo souvislost.

Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 7,66 >$ kritická hodnota 5,991

Z toho vyplývá, že **vyvracíme nulovou hypotézu** a přijímáme alternativní.

Můžeme říct, že:

Existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy v rodině a četností studentů, kteří chodí za školu.

Hypotéza č. 3:

„Předpokládám, že četnost záškoláctví u studentů středních škol je závislá na ekonomické situaci rodiny.“

Nejprve jsem si stanovil obě hypotézy (tzn. nulovou H_0 a alternativní H_A)

H_0 : Četnost záškoláctví u studentů středních škol není závislá na ekonomické situaci rodiny.

H_A : Četnost záškoláctví u studentů středních škol je závislá na ekonomické situaci rodiny.

Tabulka 10 Kontingenční tabulka k výzkumné otázce č. 3

	0 - 20 000 Kč	20 001 - 30 000 Kč	30 001 - 40 000 Kč	40 001 Kč a více	Σ
Záškolák	25 (28,38)	65 (61,85)	42 (47,3)	47 (41,48)	179
„Nezáškolák“	14 (10,62)	20 (23,15)	23 (17,7)	10 (15,52)	67
Σ	39	85	65	57	246

Testové kritérium chí – kvadrát vypočítám podle vzorce:

$$\chi^2 = \frac{(P - O)^2}{O}$$

$$\chi^2 = 0,403 + 0,160 + 0,594 + 0,735 + 1,076 + 0,429 + 1,587 + 1,963 = \mathbf{6,947}$$

Počet stupňů volnosti:

$$f = (r - 1) \cdot (s - 1) = (2 - 1) \cdot (4 - 1) = 3$$

Pro stupeň volnosti 3 a hladinu významnosti 0,05 nalezneme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$

$$\chi^2 6,947 < 7,815 \text{ kritická hodnota}$$

Po srovnání kritické hodnoty s hodnotou vypočítanou jsem zjistil, že vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, tudíž **přijímáme nulovou hypotézu.**

Četnost záškoláctví u studentů středních škol není závislá na ekonomické situaci rodiny.

5.5 Interpretace výsledků

Závěrem výzkumné části chci shrnout výzkumné šetření. Zde se objeví interpretace výsledků a zhodnocení, zda se mi podařilo splnit stanovené cíle práce.

1. *Existuje statisticky významný rozdíl mezi úplností rodiny a výskytem záškoláctví?*

Vzhledem, že se jedná o vztahový výzkumný problém, stanovil jsem hypotézu.

„Předpokládám, že četnosti záškoláků středních škol pocházejících z úplné a neúplné rodiny se liší.“

K zodpovězení této výzkumné otázky jsem vyhodnocoval otázky dotazníku č. 3 a 9, které se dotazovaly na výskyt záškoláctví a úplnost rodiny. K vyhodnocení jsem použil test nezávislosti chí – kvadrát. Výsledky ukázaly, že mezi proměnnými existují statisticky významné rozdíly. Byla přijata alternativní hypotéza. Platí tedy: *Četnosti záškoláků středních škol pocházejících z úplné a neúplné rodiny se liší.“*

2. *Existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy a výskytem záškoláctví?*

„Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy a výskytem záškoláctví.“

I u této výzkumné otázky jsem použil test nezávislosti chí kvadrát. Vyhodnocoval jsem otázky dotazníku č. 4 a 9. Opět jsem nejdříve stanovil hypotézu, kterou jsem následně přijal nebo odmítl. Po vyhodnocení dat jsem přijal alternativní hypotézu. Tudíž platí: *Existuje statisticky významný rozdíl mezi stylem výchovy v rodině a četností studentů, kteří chodí za školu.*

3. *Jaký je vztah mezi ekonomickou situací rodiny a výskytem záškoláctví?*

„Předpokládám, že četnost záškoláctví u studentů středních škol je závislá na ekonomické situaci rodiny.“

Třetí výzkumná otázka má rovněž vztahový charakter. Vyhodnocoval jsem otázky dotazníku č. 5 a 9, které podávaly informace týkající se ekonomické situace rodiny a výskytu záškoláctví u studentů středních škol. Data jsem vyhodnocoval pomocí testu nezávislosti (chí – kvadrát). Výpočet v tomto případě určil, že nulovou hypotézu přijímáme. Z toho plyne: *Četnost záškoláctví u studentů středních škol není závislá na ekonomické situaci rodiny.*

4. Jakým způsobem probíhá pobyt za školou u studentů středních škol?

Tato výzkumná otázka má širší pojetí. Otázky č. 10, 12, 13 a 14, které pojednávaly o tom, kde studenti tráví čas za školou, jak dlouho, jaký prožívají pocit a zdali vědí o jejich sociálně patologickém chování rodiče. Nejvíce respondentů (48 %) tráví čas za školou doma. 23 % studentů v tomto případě chodí do baru nebo restaurace. Pokud student zvolí úmyslnou absenci, jedná se většinou (41 %) o celodenní absenci a zažívají při tom pocit strachu z odhalení (35 %). Vysoký podíl (40 %) záškoláků uvedlo, že rodiče vědí o jejich úmyslné absenci.

5. Jaké jsou nejčastější příčiny záškoláctví u studentů středních škol?

Otázka dotazníku č. 11 zjišťovala, proč studenti chodí za školu. Nejčastější důvod záškoláctví studenti uvedli, že se nudí ve vyučování a výuka pro ně není dostatečně zábavná (36 %). Druhý nejčastější důvod záškoláctví je u studentů strach ze zkoušení (24 %).

6. Jakým způsobem probíhá omluvení absence u záškoláků?

Vyhodnocení 15. a 16. položky dotazníku nasvědčuje tomu, že studenti chodící za školu, si píšou většinou omluvenky sami (42 %). Značná část (32 %) studentů dokonce uvedlo, že jim píše omluvenky rodiče. Co se týče důvodu omluvenky, nejvíce studentů (43 %) používá výmluvu, že bylo u lékaře. Druhá nejčastější (34 %) fiktivní omluva byla nevolnost.

7. Jaký je výskyt záškoláctví a ostatních sociálně patologických jevů na středních školách ve zlínském kraji?

K vyhodnocení výzkumné otázky sloužily položky dotazníku č. 9, 19, 20, 21, 22 a 23. Cílem bylo vytvořit celkové srovnání sociálně patologických jevů objevujících se na středních školách. Cílem bylo zjistit, který jev se vyskytuje nejčastěji a který naopak nejméně. Zjišťoval jsem míru výskytu záškoláctví, užívání alkoholu, drog, tabákových výrobků, výskyt šikany a užívání vulgárních výrazů. Výsledky jsou přehledně znázorněny v grafu 12. Studenti z těchto konkrétních jevů nejčastěji užívají alkoholické nápoje (85 %) a jsou vulgární (83 %). Problematika záškoláctví (73 %) byla v pořadí hned za těmito jevy. Dále následovalo užívání tabákových výrobků (45 %), šikanovalo 17 % studentů a 13 % respondentů uvedlo, že zkusilo drogu.

8. Jak studenti středních škol ve zlínském kraji vnímají prevenci věnovanou sociálně patologickým jevům?

Otázky dotazníku č. 18 a 24 se zabývaly vyhodnocením této výzkumné otázky. Bylo zjištěno, že 56 % studentů si nemyslí, že je na jejich školách dostatečná prevence. Zbývajících 44 % respondentů vnímá úsilí školy v předcházení sociálně patologickým jevům. V případě prevence směřované k minimalizaci záškoláctví studenti doporučují pečlivější sledování docházky ze strany pedagogů. Další doporučení byla lepší spolupráce pedagogů s rodiči, nebo rovněž udělovat vysoké tresty.

ZÁVĚR

Problematika záškoláctví je stále aktuálním tématem na základním a středním školství. Tato problematika bývá na mnoha školách často opomíjena. Část pedagogů tento problém vnímá jako neřešitelný, a proto se mnohdy ani nesnaží proti tomuto jevu bojovat. Je nutné se zabývat touto problematikou, neboť záškoláctví mnohdy bývá spouštěčem dalších sociálně patologických jevů.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části. První část je teoretická, kde jsem se snažil zpracovat nejdůležitější a nejzajímavější poznatky zmíněné problematiky. Ke zpracování jsem použil 38 zdrojů odborné literatury. V první kapitole jsem se věnoval konkrétním sociálně patologickým jevům, ve druhé jsem rozpracoval problematiku záškoláctví, kde jsem se zabýval jednotlivými faktory, které jedince v tomto směru nejvíce ovlivňují. Poslední kapitolu jsem věnoval důležité složce a to je prevence záškoláctví.

Praktická část práce zahrnovala přípravu výzkumu, ve které jsem se dále zaměřil na stanovení druhu výzkumu, výzkumného problému a výzkumných otázek vedlejších, dále na cíle výzkumu, formulaci hypotéz a stanovení výzkumného vzorku. V praktické části jsem se následně zabýval výzkumnými metodami a v neposlední řadě také realizací výzkumu, kde jsou zaznamenány výsledky výzkumu. Zpracování praktické části bylo zajímavé a přínosné.

Cílem výzkumu bylo zjistit souvislosti mezi rodinným prostředím a záškoláctvím. Snažil jsem se zjistit, jakou roli hraje rodinné prostředí na výskyt záškoláctví u studentů středních škol. Dalším cílem bylo vytvořit celkové srovnání sociálně patologických jevů.

Rodina je jeden ze stěžejních faktorů, které utváří osobnost jedince a podílí se na jeho rozvoji. Zabýval jsem se konkrétními rodinnými faktory, které utváří rodinné prostředí. Jedná se o výchovný styl v rodině, úplnost rodiny a ekonomická situace rodiny. V praktické části jsem se snažil vyzkoumat, zda existují statisticky významné rozdíly mezi již zmíněnými faktory utvářející rodinné prostředí.

Výzkum ukázal, že úplnost rodiny hraje roli na výskyt záškoláctví. Výsledky dokazují, že úplnost rodiny má na záškoláctví viditelný vliv. Studenti z úplných rodin se tohoto jevu dopouští v menší míře, naopak studenti z neúplných rodin mají blíže k záškoláctví. Další posuzovaný faktor byl styl výchovy. Bylo zjištěno, že styl výchovy se výrazným způsobem podílí na chování jedince. Z toho vyplývá, že zájem rodičů o výchovu jejich dětí je

podstatný a ve velké míře ovlivňuje vývoj jejich potomka. Ukázalo se, že výchova rodičů je velmi důležitá a má obrovský vliv na vývoj a chování dítěte. Ekonomická situace rodiny nemá vliv na výskyt záškoláctví. Z toho vyplývá, že záškoláctví je jev, který se týká dětí ze všech sociálních skupin, ať už pochází z chudších nebo bohatších poměrů. Dalším zjištěním bylo, že studenti nejčastěji holdují alkoholu (85 %) a používají vulgární výrazy (83 %). Průběh záškoláctví vypadá následovně. Studenti nejčastěji chodí za školu na celý den, pobývají doma a jejich rodiče o jejich činu často vědí. V průběhu záškoláctví mívají pocit strachu z odhalení. Studenti chodí za školu hlavně z toho důvodu, neboť se jim zdá být výuka nudná, málo zajímavá. Způsob omluvení absence, kdy je za školou probíhá tak, že si ji studenti napíší většinou sami a používají nejčastěji výmluvu, že byli u lékaře. Dále jsem dospěl k závěru, že studenti (56 %) příliš nevnímají prevenci sociálně patologických jevů na jejich školách. Jako doporučení k minimalizaci záškoláctví bylo respondenty uvedeno důkladnější sledování docházky.

Přínos práce bych viděl jako jednotlivá doporučení a zpětnou vazbu pro pedagogy na středních školách. Mohlo by to vyvolat uvědomění si problematiky, možné snížení a řešení výskytu záškoláctví. Dále vnímám vypracování práce jako osobní přínos, neboť se touto problematikou zabývám delší dobu a do budoucna budu pracovat právě s touto věkovou kategorií.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada, 2008. ISBN 80-247-1718-2.
- [2] DRTILOVÁ, J., KOUKOLÍK, F. *Odlišné dítě*. Praha: Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-097-4.
- [3] ELLIOT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0182-0.
- [4] FIELDOVÁ, E. M. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
- [5] FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [6] FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178626-8.
- [7] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- [8] GROMNICA, R. *Kapitoly z pedagogiky pro střední školy*. Ostrava: Montanex, 2010. ISBN 978-80-7225-326-5.
- [9] HAJNÝ, M. *O rodičích dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0135-9.
- [10] HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
- [11] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [12] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [13] JUKLOVÁ, K., SKORUNKOVÁ, R. *Základy psychopatologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7041-815-4.
- [14] KAČÁNI, V., VIŠNOVSKÝ, L. *Psychológia a pedagogika pomáhajú škole*. Bratislava: Iris, 2005. ISBN 80-89018-85-8.

- [15] KASÍKOVÁ, H. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. ISBN 80-247-1734-4.
- [16] KLAPETEK, M. *Komunikace, argumentace, rétorika*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2652-6.
- [17] KLUWER, W. *Výchovné poradenství*. Praha: Meritum, 2009. ISBN 978-80-7357-498-5.
- [18] KOHOUTEK, R. *Patopsychologie a psychopatologie pro pedagogy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4434-0.
- [19] KOHOUTEK, R. A KOL. *Základy pedagogické psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85867-94-X.
- [20] KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. A KOL. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.
- [21] KUNÁK, S. *Vybrané možnosti primárním prevencie negatívnych vplyvov na deti a mládež*. Bratislava: Iris, 2007. ISBN 978-80-89256-10-5.
- [22] KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- [23] KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele, cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.
- [24] LAZAROVÁ, B. *Netradiční role učitele. O situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-115-4.
- [25] MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [26] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
- [27] PAVLOVSKÝ, P. A KOL. *Soudní psychiatrie a psychologie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 80-247-2618-1.
- [28] PECKA, E. *Sociologie politiky*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2793-6.
- [29] POKORNÁ, V. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.

- [30] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- [31] SEDLÁČKOVÁ, D. *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2685-4.
- [32] SMOLÍK, J. *Subkultury mládeže*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7.
- [33] ŠTÍPEK, J. *Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-137-87.
- [34] TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.
- [35] VÁGNEROVÁ, K. A KOL. *Minimalizace šikany, praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.
- [36] VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1074-4.
- [37] VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- [38] VOJTOVÁ, V. *Úvod do etopedie*. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-166-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ADHD	Hyperaktivita s poruchou pozornosti
Aj.	A jiné
Atd.	A tak dále
Kol.	Kolektiv
Např.	Například
OSPOD	Orgán sociálně - právní ochrany dětí
SŠ	Střední škola
Tzn.	To znamená

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Věkové rozložení respondentů	49
Graf 2 Styl výchovy v rodině	52
Graf 3 Zájem rodičů o studium dítěte	53
Graf 4 Počet zameškaných hodin.....	54
Graf 5 Frekvence záškoláctví.....	54
Graf 6 Délka pobytu za školou	55
Graf 7 Nejčastější důvod záškoláctví.....	55
Graf 8 Nejčastější místo pobytu za školou	56
Graf 9 Pocit záškoláka	57
Graf 10 Způsob omluvení absence záškoláka.....	58
Graf 11 Poprvé za školou.....	59
Graf 12 Celkové srovnání sociálně patologických jevů na SŠ ve zlínském kraji.....	60
Graf 13 Prevence sociálně patologických jevů z pohledu studentů.....	61

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Pohlaví respondentů.....	48
Tabulka 2 Úplnost rodiny	51
Tabulka 3 Příjem rodiny	52
Tabulka 4 Obliba školy.....	53
Tabulka 5 Vědomí rodičů o záškoláctví	57
Tabulka 6 Důvod omluvení studenta za školou.....	58
Tabulka 7 Minimalizace záškoláctví	59
Tabulka 8 Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti χ^2 – kvadrát k výzkumné ot. č.1	62
Tabulka 9 Kontingenční tabulka k výzkumné otázce č. 2	63
Tabulka 10 Kontingenční tabulka k výzkumné otázce č. 3	65

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Dotazník

P II: Kritické hodnoty testovaného kritéria chí - kvadrát

8) Kolik jsi měl/a celkem zameškaných hodin v posledním pololetí Tvého studia?

Cca

9) Jak často chodíš za školu?

- a) Každý týden b) Několikrát za měsíc c) Několikrát za pololetí
d) Několikrát za školní rok e) Několikrát za celé studium f) Nechodím

(Pozn.: pokud jsi zde vybral možnost F, přejdi na otázku č. 18)

10) Na jak dlouhou dobu chodíš za školu?

- a) Několik dnů b) Celý den c) Několik hodin d) pouze na 1 hodinu

11) Jaký je Tvůj nejčastější důvod chození za školu?

- a) Strach ze zkoušení b) Šikana c) Touha po dobrodružství
d) Nuda ve vyučování e) Škola je moc náročná f) Špatná atmosféra ve třídě
g) Problém s učitelem h) Jiný.....

12) Kde nejčastěji trávíš čas za školou?

- a) Jsem doma b) Pobývám ve městě c) V baru, restauraci
d) Jsem v areálu školy e) Jiné

13) Vědí rodiče o tom, když jdeš za školu?

- a) Ano b) Ne

14) Jaký prožíváš pocit, když jsi za školou?

- a) Pocit hrdosti a vzrušení b) Pocit viny a stud c) Pocit dobrodružství
d) Pocit strachu z odhalení e) Jiný

15) Jakým způsobem probíhá Tvá omluvenka absence, když jsi za školou?

- a) Napíše mi ji rodiče b) Napíše si ji sám c) Falešné potvrzení d) Jinak.....

16) Jaký je nejčastější důvod Tvé omluvy, když jsi za školou?

- a) U lékaře b) Nevolnost c) Rodinné důvody d) Nemoc e) Jiné

17) Kdy jsi šel/šla poprvé za školu?

- a) Na 1. stupni základní školy b) Na 2. stupni základní školy c) Na střední škole

18) Co myslíš, že by se mělo dělat pro minimalizaci záškoláctví na Vaší škole?

- a) Sledování docházky b) Zvýšení tlaku na kázeň třídy c) Vysoké tresty
d) Lepší spolupráce učitelů s rodiči e) Nic nedělat f) Jiné

19) Užíváš alkoholické nápoje?

- a) Ano b) Ne

20) Šikanoval/a jsi někdy někoho?

- a) Ano b) Ne

21) Užíváš tabákové výrobky?

- a) Ano b) Ne

22) Užíváš nějaké drogy? (kromě tabáku a alkoholu)

- a) Ano b) Ne

23) Používáš vulgární výrazy?

- a) Ano b) Ne

24) Myslíš si, že je na Vaší škole věnována ze strany pedagogů dostatečná pozornost k prevenci sociálně patologických jevů (záškoláctví, šikana, alkohol, aj.) ?

- a) Ano b) Spíše ano c) Spíše ne d) Ne

Děkuji Vám za vyplnění mého dotazníku a přeji hezký zbytek dne.

**PŘÍLOHA P II: KRITICKÉ HODNOTY TESTOVANÉHO KRITÉRIA
CHÍ – KVADRÁT**

Kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát

Stupně volnosti	Hladina významnosti	
	0,05	0,01
1	3,841	6,635
2	5,991	9,21
3	7,815	11,341
4	9,483	13,277
5	11,070	15,086
6	12,592	16,812
7	14,067	18,475
8	15,507	20,09
9	16,919	21,666
10	18,307	23,209
11	19,675	24,725
12	21,026	26,217
13	22,362	27,688
14	23,685	29,141
15	24,996	30,578
16	26,296	32
17	27,587	33,409
18	28,868	34,805
19	30,144	36,191
20	31,410	37,566